BIZTONSÁGPOLITIKAI SZEMLE

2024 JANUÁR – MÁJUS
17. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

2 Svédország rögös útja a NATO csatlakozáshoz
STEPPER PÉTER

13 Dominic Ongwen nemzetközi büntetőbírósági perének esettanulmánya a gyermekkatonaság jelenségének vizsgálatában
MAÁR ZSOLT

27 Az új nagyhatalmi terepasztal? – Geopolitika Közép-Ázsiában
NÉMETH MÁTYÁS

39 Magyarország és Ukrajna egymáshoz való viszonyulásának alakulása 2014 és 2022 között
KOVÁCS ALEXANDRA

CORVINUS
KÜLÜGYI ÉS KULTURÁLIS EGYESÜLET

CORVINUS KÜLÜGYI ÉS KULTURÁLIS EGYESÜLET
corvinusculture.com

BIZTONSÁGPOLITIKAI SZEMLE

17. ÉVFOLYAM, 1. SZÁM

2024 JANUÁR – MÁJUS

BUDAPEST

Kiadja a Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület, 2024

© Biztonságpolitikai Szemle

Főszerkesztő

Dr. Rada Péter, Dr. Stepper Péter

Tördelőszerkesztő

Nyilas Laura

Szöveggondozás és hivatkozások

Nyilas Laura

Borítóterv

Oláh Tamás

Kiadja a Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület

Budapest

Felelős szerkesztő:

Dr. Rada Péter

© CORVINUS KÜLÜGYI ÉS KULTURÁLIS EGYESÜLET

corvinusculture.com

ESSZÉ

SVÉDORSZÁG RÖGÖS ÚTJA A NATO CSATLAKOZÁSHOZ

Stepper Péter

ABSZTRAKT

Miután másfél év után 2024 február 26-án utolsóként a magyar Országgyűlés is 188 igen, és 6 nem szavazattal elfogadta a svéd NATO csatlakozás ratifikációs dokumentumát. A cikkben áttekintem a ratifikációs nehézségek ellenére is gyors svéd NATO csatlakozási folyamat kontextusát. Elemzem, hogy mi vezetett a svéd semlegesség feladásához, illetve milyen viták zajlottak a mértékadó NATO tagállamokban, így a skandináv országok csatlakozását erősen támogató USA-ban, illetve a csatlakozást konkrét politikai ügyek miatt akadályozó Törökországban és Magyarországon.

Kulcsszavak: NATO, Svédország, politikai konzultáció

BEVEZETÉS

Miután másfél év után 2024 február 26-án utolsóként a magyar Országgyűlés is 188 igen, és 6 nem szavazattal elfogadta[1] a svéd NATO csatlakozás ratifikációs dokumentumát, Svédország a NATO teljes jogú tagjává vált. Svédország 2022. május 18-án nyújtotta be tagsági kérelmét, amiről hihetetlen gyorsasággal, 2022. július 5-én döntött is a NATO politikai vezetése. A máskor évekig, akár évtizedekig zajló folyamat, most kevesebb mint két hónap alatt zajlott le, minimális politikai konzultációval a szövetséges tagállamok és Svédország között. Ez egyfelelő mutatja, hogy válság idején nagyon hatékonyan képes a szövetség politikai vezetése döntéseket hozni, másrészt, hogy a politikai viták minimalizálásával együtt a politikai nézeteltérések maguktól nem tűnnek el, ez pedig egy elhúzódó ratifikációs folyamathoz vezetett.

Ugyan 2022 októberéig a többi NATO tagállam parlamentje ratifikálta a finnek és a svédek csatlakozási szerződéseit, a törökök kisebb kifogásokat fogalmaztak meg Finnországgal kapcsolatban, viszont súlyos sérelmeket Svédországgal szemben. Magyarországon a parlamenti képviselők egy része ellenezte az elhamarkodott ratifikációt, de a kormány 2022 májusa óta világosan jelezte, hogy ők támogatják a két északi ország felvételét. A demokratikus politikai rendszerekben a nemzeti parlamentek saját hatáskörük határáig befolyásolhatnak ilyen külpolitikai természetű ügyeket.

Törökország parlamentje végül hosszas tárgyalások után, Magyarországhoz hasonlóan, elfogadta Finnország csatlakozási szerződését a 2023 júliusi vilniusi NATO csúcstalálkozó előtt, ahol be is jelentették a finnek csatlakozását, de a svéd csatlakozás rendezése még váratott magára. További egyeztetések után végül Erdoğan elnök 2024. január 25-én szentesítette a török parlament január 23-i ratifikációs döntését.

Budapesten ezután haladéktalanul napirendre tűzték a svéd ratifikáció ügyét, és a magyar miniszterelnök meghívására végül Budapestre látogatott a svéd kormányfő, Ulf Kristersson. Magyarország végül utolsóként ratifikálta a csatlakozási szerződést. A következőkben áttekintjük a ratifikációs nehézségek ellenére is hihetetlenül gyors svéd NATO csatlakozási folyamat kontextusát. Áttekintjük, hogy mi vezetett a svéd semlegesség feladásához, illetve milyen viták zajlottak a mértékadó NATO tagállamokban, így a skandináv országok csatlakozását erősen támogató USA-ban, il-

letve a csatlakozást konkrét politikai ügyek miatt akadályozó Törökországban. Az elemzés második részében magyarázatot adunk a rendkívülinek tűnő külpolitikai döntésre, ami miatt végül Budapesten záródott le a ratifikációs folyamat.

A SVÉD NATO CSATLAKOZÁS KONTEXTUSA

Svédország az utolsó háborúját 1814-ben vívta, az 1860-as évek konfliktusaiból sikeresen kimaradt, mert nem volt elég erős, hogy a siker reményében szálljon be a harcba. A béke évszázada után érte Svédországot a II. világháború, amikor azösszes szomszédját lerohanták: a nácik a Norvégia feletti területi kontrollt akarták mielőbb biztosítani, a szovjetek pedig Finnországot akarták uralni, annak stratégiai elhelyezkedése miatt. A svéd területek feletti közvetlen ellenőrzés nem kellett közvetlenül egyik háborús félnek sem, de a nyersanyagaikból mindenki akart részesülni. A svéd politikai vezetés ezt akkor jól felmérte, és engedményeket tett mindkét fél irányába, megőrizve semlegességét. Az őket érő morális kritikákat mindig azzal hárították el, hogy a semlegességet ők elsősorban arra használtak, hogy a világháborús menekülteket segítsék, és a szomszédjaikat támogassák a későbbi újjáépítésben. A semlegesség velejárója volt, hogy Svédország szövetségi védőernyő hiányában fejleszteni kényszerült a saját haderejét, ezzel együtt hadiiparát is, és egy jelentős önálló szereplővé vált. A 21. századi biztonságpolitikai környezetben elengedhetetlen a tapasztalatszerzés a modernizációhoz, így számos nemzetközi misszióban vettek részt partnerként, mégis megőrizve el nem kötelezettségüket. Az európai békerendszer pedig megfelelő alapot nyújtott a svéd semlegességi politikának, a hidegháború alatt a békés egymás mellett élés logikája miatt, 1990 után pedig a Szovjetunió felbomlásával (lényegében nullára) csökkent az európai háborús konfliktusok kitörésének az esélye.

Ennek a békeosztalék rendszernek lett, *de facto* vége azzal, hogy Oroszország agresszív terjeszkedésbe kezdett[2]. Először 2008-ban „reagáltak" váratlanul gyorsan és keményen a Grúziában kitört válságra, megteremtve ezzel a dél-oszét és abháziai befagyott konfliktust, majd 2014-ben annektálták a Krímet, és kikiáltottak két szakadár népköztársaságot Kelet-Ukrajnában. A fokozódó feszültségek nyílt katonai támadáshoz vezettek 2022-ben, Oroszország háborúja pedig teljesen átrajzolta az európai békerendszerről alko-

tott képünket[3]. A svéd társadalom biztonságpercepciójában is jelentős változások következtek be ezután. A svédek 37%-a adta volna fel a semlegességet 2022 előtt, míg az ukrán-orosz háború kitörése után már 64% válaszolta, hogy Svédországnak csatlakozni kéne a NATO-hoz.[4] A finnek esetében ez a különbség sokkal nagyobb volt, ott 24%-ról egyenesen 85%-ra növekedett ez az érték.[5] A svéd politikai vezetés további blokkosodásra számít, és ellentétben a hidegháborús időszakkal, most úgy látják, hogy nem tudnak ebből kimaradni. A svédek a téli háború óta, amikor a finneket támogatták a szovjet megszállókkal szemben, nem szállítottak fegyvert konfliktusövezetbe, de ez is megváltozott most, és ők is támogatják az ukránokat az Oroszország elleni háborúban.

Svédország felkészültsége a NATO csatlakozásra

A NATO csatlakozások nagy része politikai döntés volt, hiszen az 1990-es években csatlakozó országok hadereje már a közepes NATO országokkal sem összemérhető. Lényegében felkészületlen, hálózatba nem köthető, adatátviteli rendszerekkel nem rendelkező országok csatlakoztak az elmúlt évtizedekben, amelyek modernizációja évtizedek vett igénybe, és még most sem ért véget.

Ennek ellenére mindig voltak „szigetek" a NATO-n belül, amelyek képesek voltak egyes feladatok hatékony végrehajtására – egyes országok igyekeztek felkészülni a saját veszélypercepciójukkal összhangban az adott speciális fenyegetésekre. A svédek nincsenek lemaradva a NATO tagállamok katonai fejlettségéhez képest, modern haditechnikai eszközeik vannak, viszont elhelyezkedésük miatt értelemszerűen az északi kihívásokra fókuszálnak. Ennek ellenére NATO partnerként jelen voltak Afganisztánban és Koszovóban is. Számos NATO ország használ svéd haditechnikai eszközöket a fejlett svéd hadiiparnak köszönhetően, és ezek köre a csatlakozás után bővülhet.

A védelmi költségvetést illetőn stabilan a GDP arányos 1% körül mozogtak, a 2008-as majd a koronavírus-járványt követő válság őket is érintette. Azóta viszont a hullámzó gazdasági teljesítmény ellenére a védelmi kiadások lassan, de tartósan növekedtek, és 2024-re lényegében elérték, illetve egyes számítások szerint át is lépték a NATO által elvárt 2%-os szintet.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
GDP (milliárd USD)[6]	533	547	639	591	597	620
védelmi költségvetés (milliárd USD)[7]	5.32	5.51	6.48	7.5	8.7	11.83
védelmi ktv./GDP	1%	1,01%	1,015%	1,25%	1,45%	1,9%

1. táblázat A szerző saját táblázata a statista.com adatai alapján.

Svédország védelempolitikájában alapvetően a területvédelemre, és a Balti-térségre koncentrál. A 2020-ban elfogadott ötéves honvédelmi terv öt szárazföldi ezred (több zászlóalj, kb. 700-2000 fő) újra felállítását, és egy új légierő század létrehozását irányozza elő. Beszálltak a britek vezette *Tempest* programba, ahol a BAE System, az MBDA UK, és Rolls-Royce brit vállalatokkal, valamint az olasz Leonardoval közösen fejlesztenek hatodik generációs harci repülőgépet, ami a *Eurofighter Typhoon* típust válthatja 2035-től.

2021-ben Svédország rendelkezésére állt egy nagyjából 15.000 főt számláló aktív katonai állomány, aminek felét a szárazföldi erők tették ki. Általánosságban jól felszerelt, 120 db Leopard 2A5 harckocsi van hadrendben, illetve saját fejlesztésű (BAE Systems által gyártott) CV90 gyalogsági harcjárművek, és az erre épülő változatok (pl. páncélozott műszaki mentőjárművek) állnak rendelkezésre.[8]

Szintén a Saab saját fejlesztése a *Carl Gustaf* hátrasiklás nélküli páncéltörője, amit a svéd haderő mellett a Magyar Honvédség is használ. A Saab Kockums által fejlesztett 3 db *Gotland*-osztályú dízel-elektromos meghajtású tengeralattjárójuk az első, amely ugyanúgy képes akár egy hétnél tovább a vízfelszín alatt maradni, amire korábban csak a nukleáris tengeralattjárók voltak képesek. Ezen kívül modernizálták a korábbi *Västergötland*-osztályú tengeralattjárókat *Södermanland* néven, hogy ezek az 1990-es évekből származó eszközök is a svéd flottát erősítsék, amíg elkészül az őket váltó új *Blekinge*-osztályú tengeralattjáró 2024-re.

A Saab által gyártott Gripen JAS 39 C/D típusból 6 vadászgépszázadot (96 db vadászgép) tart fenn a svéd haderő, ezen kívül rendelkeznek stratégiai légiszállítási képességgel egy századnyi C-130 Hercules formájában. A Gripen E típust 2025-ben tervezik

rendszerbe állítani, amit a *Tempest* elkészültéig ki tudja szolgálni a svéd igényeket.[9]

AMERIKAI VÉLEMÉNYEK A NATO BŐVÍTÉSRŐL

Az Amerikai Egyesült Államok vezetőinek véleménye döntő súllyal bír a NATO bővítésének kérdésében, amire számos példát lehet hozni a múltból, elég csak Szlovákia 1999-es csatlakozásának 2004-ig való késleltetését említeni.[10] Emiatt természetesen nagy jelentősége volt annak, hogy Washington miként vélekedik a finnek és a svédek csatlakozási kérvényéről, illetve általában véve az európai védelemről.

Habár kifelé a stratégiai jelentőségű külpolitikai kérdésekben a kétpárti egyetértést hangsúlyozza Washington, valójában az amerikai politikai elit rendkívül megosztott Európa védelmével kapcsolatban. A megosztottság oka, hogy a demokraták hagyományosan a nemzetközi együttműködések elmélyítésében, a multilaterális diplomáciában és a szövetségek építésében látják biztosítva Amerika vezető szerepét, a republikánusok konkrét, megfogható ellentételezést várnak a partnerektől és a szövetségesektől is. Gyakran hangoztatják, hogy a demokrata vezetés nem az USA érdekeit tartja szem előtt, és ezen változtatni kell. Ebben a kontextusban érdemes megvizsgálni a svéd NATO tagságról zajló vitákat is.

A konzervatív kritikusok szerint[11] a bideni külpolitika nem veszi figyelembe, hogy az 1950-es évek történelmi helyzete teljesen más volt, mint a mostani. A NATO megalapításakor az volt az amerikai külpolitikai döntés kontextusa, hogy ha nem sikerül újjáépíteni Európát, akkor nem tudják visszafizetni a háborús kölcsönöket, sőt ami még rosszabb, szovjet befolyás alá kerülhetnek a Nyugathoz tartozó országok. Ennek fényében ésszerű döntés volt Washington számára Európát szervezett formában védeni. Ma szerintük más a helyzet, Európának lenne lehetősége annyira megerősítenie a védelmét, hogy az USA átcsoportosíthassa haderejét a csendes-óceáni térségbe.

Jelenleg a 31 NATO tagállamból 18 (60%) teljesíti azt az elvárást, hogy a GDP-je legalább 2%-át honvédelemre költse, és ez a finn-svéd csatlakozással tovább fog javulni. Viszont ez az arány 2006-ban még csak 24%[12] volt. Ezt ugyan sokan sikerként fogják fel, de egyes republikánus szakértők a pozitív trendek ellenére úgy érvelnek, hogy a lengyelek, baltiak, skandinávok GDP arányos 2-

3%-os költekezése is kevés, ha nominálértékben nézzük az amerikai és európai védelmi kiadásokat. az USA 766 milliárd dollárt[13] költött katonai kiadásokra 2022-ben, az összes európai szövetséges pedig nagyjából 240 milliárd dollárt.[14] A korábban tapasztalt 4:1 arány, most már ugyan inkább 3:1, tehát Európa egyre többet költ védelemre, de a csökkenő versenyképesség mellett kétséges, hogy ezt a trend ilyen dinamikusan folytatódik-e. Továbbra is több mint 4 milliárd dollárt[15] költ az USA az Európai Elrettentési Kezdeményezés (*European Deterrence Initiative*) finanszírozására, ezt a republikánusok azért is sokallják, mert félnek, hogy ismét a potyautas magatartásra fogja ösztönözni a szövetségeseket.

A korábban semleges skandináv országok felvételével megváltozik a NATO erőtelepítési struktúrája, ezáltal szükség lesz az új északi szárny védelmére is. A svédek és a finnek az 1990-es években csatlakozott kelet-európai országokhoz képest modern haderővel rendelkeznek, de a NATO csatlakozás után nemcsak saját feladatuk, de a szövetség (vagyis elsősorban az USA) felelőssége, hogy az északi szárny sebezhetősége ne okozzon szövetségi szintű problémákat.

Természetesen pozitívumai is vannak az USA számára a svéd csatlakozásnak. Az egyik kevésbé taglalt összefüggés, hogy a NATO csatlakozás át fogja alakítani a svéd hadiipar exportlehetőségeit. Egyrészt, többé nem fogják embargó alá vonni a többi NATO tagállamot, ahogy tették ezt Törökországgal, így nőhet a felvevőpiac számukra a NATO szövetségen belül. Másrészt, NATO tagállamként a hadiipari termékeik fejlesztésekor NATO-kompatibilis eszközöket éri meg majd fejleszteni, és ezeket egy az egyben már nem adhatják el nem-NATO országok számára. A svéd fegyverexport adatait nézve, az ország (az 1990-es év devizaárfolyamán rögzítve) 23 millió dollárértékben árult fegyvert az USA-nak, 18 millió dollár értékben a németeknek, de ami ennél érdekesebb, hogy 15 millió dollár értékben a Fülöp-szigeteknek, és 5 millió dollár értékben Indonéziának.[16] Ez utóbbi két piacon veszíthet a népszerűségéből a NATO csatlakozással.

A TÖRÖKÖK FENNTARTÁSAI

Az amerikai támogatás kezdetben jelentősen meggyorsította a csatlakozási folyamatot, illetve az azt követő ratifikációs folyamatot is. Elsőként Amerika legközelebbi szövetségesei, pl. Kanada ra-

tifikálták a svéd csatlakozási dokumentumokat, majd 2022 szeptemberéig sorban a többi tagállam is. Ezután viszont maradt még két ország, Törökország és Magyarország, amely különböző okokra hivatkozva nem ratifikálta az egyezményt. Magyarországnak a parlamenti ülésszak napirendje miatt technikai jellegű érvei voltak, de Törökország a kezdetektől fogva súlyos aggályokat fogalmazott meg azzal kapcsolatban, hogy a török parlament támogatni fogja-e a török ügyekben markáns problémákat okozó svédek csatlakozását. Ezek mielőbbi tisztázását kérték a svéd féltől, illetve számos konkrét ügyben is lépéseket vártak tőlük. A következőkben áttekintjük a törökök fenntartásainak különböző okait.

Svédország jelentős támogatója volt számos kurd mozgalomnak, amelyekre Ankara terrorfenyegetésként tekintett. A szíriai konfliktus 2012 óta jelentős veszélyforrás a törökök számára és a folyamatos eszkalációért[17] Ankara a nagyhatalmakat is felelősnek tartja, aminek a következményeit viszont Szíriai szomszédai viselik elsődlegesen. A szocialista Magdalena Andersson csak úgy tudott kormányt alakítani 2021-ben, hogy egy kurd származású svéd parlamenti képviselő, a független Amineh Kakabaveh kívülről támogatta a szocialista kormány megalakulását. Cserébe Andresson nyilvánosan elítélte Erdoğan elnök katonai fellépését Szíriában. Ez folytatása volt annak, hogy 2019-től a svédek a szíriai katonai fellépés miatt fegyverembargót vetettek ki Törökországra. Ankara a NATO csatlakozásért cserébe konkrét lépésként követelte a Svédországban fogvatartott kurd terroristák kiadatását, illetve a fegyverembargó megszüntetését.

Hiába sikerült 2023 februárjára megállapodnia Ankarának a finn vezetéssel, akik Svédországgal együtt kívántak csatlakozni a NATO-hoz, a svédek ügye nem haladt előre. Rasmus Paludan szélsőjobboldali svéd politikus Korán-égetési ügye[18] miatt mélypontra estek vissza svéd-török tárgyalások.

Látva a svéd csatlakozás megrekedését, Washington igyekezett újabb tárgyalásokat kezdeményezni, és az alku részévé kívánták tenni a Törökországnak nyújtandó modernizált F-16 vadászgépek szállítását. Erdoğan először visszautasította a nyomásgyakorlást, de később már úgy nyilatkozott, hogy ha megérkeznek az F-16 vadászgépek, akkor támogatni fogják a svéd csatlakozást. Nemcsak az USA emelte a tétet a török vétó kapcsán: Erdoğan követelte a svéd vezetéstől, hogy a csatlakozásért cserébe Svédország járjon közbe érdekében, hogy induljanak újra Törökország uniós csatla-

kozási tárgyalásai.[19] A kurdok kiadatási ügyének a technikai részleteit relatíve hamar rendezték a felek, ahogy a fegyverembargót is feloldották. Az uniós csatlakozás viszont egy távoli jövőbe mutató, megfoghatatlan téma, de az F-16 szállítás konkrét ügy volt. A vadászgépek megérkezése volt az utolsó olyan lépés, ami után Ankara támogatásáról biztosította a svédeket, és 2024 januárjában jóváhagyta a csatlakozást.

MAGYARORSZÁG ÁLLÁSPONTJA

Magyarország 2010 óta a globalista, fősodorhoz igazodás helyett markánsan szuverenista, nemzetérdek központú külpolitikát folytat, és nem riad vissza a konfliktusoktól. Ettől függetlenül az euroatlanti közösséghez tartozás, pártállástól függetlenül, minden magyar vezetőnek prioritás volt, és ezt az összes 1990 utáni magyar kormány megerősítette. A NATO egy konszenzusos döntéshozatali folyamaton alapuló védelmi szövetség, ahol formálisan minden tagállam szavazata egyenlő. A szövetség akkor sikeres, ha magasfokú bizalom van a tagok között. Magyarország az intenzív és rendszeres politikai konzultációt támogatja a NATO belül,[20] és a tagjelöltek kapcsán is. A magyar kormány ennek fényében támogatta 2022 májusában a finnek és svédek csatlakozási kérelmét, viszont a ratifikációs folyamat során számos akadály jelent meg, amelyek megoldása a vártnál hosszabb időt vett igénybe. Budapest a svéd csatlakozást kifogásoló magyar országgyűlési képviselők kritikáira hivatkozva kérte a svéd miniszterelnököt, hogy látogasson Budapestre, és tárgyalják meg a nézeteltérés okait. Habár ezek a problémák egy-két gesztussal orvosolhatók lettek volna, a svéd fél nem kívánt tárgyalásba bocsátkozni, amíg a ratifikációs folyamat le nem zárult. Miután Ankarában elfogadták a ratifikációt, Ulf Kristersson svéd miniszterelnök mégis Budapestre látogatott.

Sikerült megegyezésre jutni a két ország között védelmi egyezmény és a Gripen-program időtartamának meghosszabbítása ügyében, habár ez utóbbi kapcsán már 2-3 éve intenzív tárgyalások zajlottak. Azonban most jelentették be a felek, hogy Magyarország további 4 Gripen JAS 39C vadászgépet szerez be a svéd gyártótól, és valószínűleg a jövőben is készül további beszerzésekre, ha ez ismét indokolt lesz. Legalább ilyen fontos eredményt jelentett Magyarország számára, hogy egy mesterségesintelligencia-fókuszú kiválósági központot nyit a svéd Saab és a magyar Védelmi Innovációs Kutatóintézet.

KÖVETKEZTETÉSEK

A svédek második világháborús, majd hidegháborús semlegességi politikája nagy változáson ment át már az 1990-es évektől kezdődően is. Az ország a semlegességi politika miatt hagyományosan saját önerejére támaszkodva építette ki hadiiparát, amely az egyik legkorszerűbb, és egyben az egyik legolcsóbban fenntartható eszközöket gyártotta sokáig. Saját védelmi erőire azonban 2022 előtt Svédország is csak a GDP-je 1%-át költötte. Az orosz-ukrán háború hatására a társadalom biztonságérzete radikálisan megváltozott, beadták csatlakozási igényüket a NATO-hoz, és elkezdték támogatni haderejük megerősítését, így 2024 végére el is fogják érni a NATO által elvárt 2%-os honvédelmi költségvetést.

A svéd hadiipar ki tudja szolgálni a svéd haderő növekvő igényeit, és más NATO szövetségesekét is, ha lesznek ilyen megrendelők, de potenciálisan elesik majd más nem-NATO megrendelésektől. A katonai szövetség politikailag nem gyengült meg jelentősen, a konszenzusra leselkedő legnagyobb veszélyt mindig a hagyományos északi-déli megosztottság jelenti, de a török aggodalmak eloszlatásával ez sem feszítette szét a NATO vezetést tartósan.

A politikai konzultáció pedig mindig is a szövetség történetének a része volt, jobb esetben ez zárt ajtók mögött, rosszabb esetben a nagy nyilvánosság előtt zajlott. A kisebb magyar kifogások (svéd magasrangú politikusok látogatásának elmaradása, egyes negatív médiaüzenetek a magyar jogállamiságról) könnyebben is orvosolhatók lettek volna, de mégis nagy médiafigyelmet kaptak. Ennek ellenére végül sikerült hamar megtárgyalni ezeket a török vétó elhárulása után. Katonailag mindenképp erősödött a NATO a svédek belépésével. Ugyan relatíve kisméretű hadseregük van, de jól felszerelt, és széleskörű nemzetközi missziós tapasztalattal rendelkezik, ezzel is hozzá tud járulni majd a szövetség közös védelmi feladataihoz.

---

[1] https://www.reuters.com/world/europe/hungary-set-ratify-swedens-nato-accession-clearing-last-hurdle-2024-02-26/

[2] Rada, Péter, Nyilas, Laura: "Europe Whole and Free and the Global Zeitenwende", European Mirror, Vol. 16, No. 2 (2023), pp. 73-88. https://doi.org/10.32559/et.2023.2.5; Rada, Peter: "US-Visegrad Realities in Biden's World of Democracies", Politics in Central Europe, Vol. 20, No. 1 (2024), pp. 193-210. https://doi.org/10.2478/pce-2024-0008

[3] Rada, Péter: "Ukrajna és a világrend", MKI Elmezés, KE-2023/24 (2023), https://hiia.hu/wp-content/uploads/2019/05/KE_2023_24_UA_Ukrajna_es_vilagrend_Rada.pdf
[4] https://www.statista.com/chart/27422/public-support-joining-nato-finland-sweden/
[5] https://www.statista.com/chart/27422/public-support-joining-nato-finland-sweden/
[6] Source of the data: https://www.statista.com/statistics/375279/gross-domestic-product-gdp-in-sweden/
[7] Source of the data: https://www.statista.com/statistics/695627/military-spending-in-sweden/
[8] IISS: The Military Balance, London: Routledge, 2021 p. 148, elérhető: https://www.iiss.org/publications/the-military-balance/the-military-balance-2021/, letöltés ideje, 2024 április 10.
[9] The Military Balance, 2021 p. 148
[10] The Military Balance, 2021 p. 149.; Rada, Péter, Usiak, Jaroslav, Ewelina, Kancik-Koltun, Ewelina, Cabada, Ladislav, 2023. Highlights of Visegrad in our Perspective. In: Rada, Péter (ed.), 2023. The Past, Present and Future of Visegrad Cooperation. Budapest: Budapesti Metropolitan Egyetem (2023) pp. 2-12.; Rada, Péter, 2021. 30 years of Visegrad Cooperation and the Transatlantic Relations". BiztPol Affairs, Vol. 9. No. 2, 3-13. o.
[11] Doug Bandow: Sweden and Finland in NATO: What's in It for Us? Cato Institute Commentary, 19 May 2022, https://www.cato.org/commentary/sweden-finland-nato-whats-it-us; Rada, Peter: "US-Visegrad Realities in Biden's World of Democracies", Politics in Central Europe, Vol. 20, No. 1 (2024), pp. 193-210. https://doi.org/10.2478/pce-2024-0008
[12] Doug Bandow: Sweden and Finland in NATO: What's in It for Us? Cato Institute Commentary, 19 May 2022, https://www.cato.org/commentary/sweden-finland-nato-whats-it-us
[13] Peter G. Peterson Foundation: Budget Basics: National Defence, elérhető: https://www.pgpf.org/budget-basics/budget-explainer-national-defense, letöltés ideje: 2024 április 10.
[14] Euronews: Record increase in EU military spending amid 'demanding times' Elérhető: https://www.euronews.com/2023/11/30/record-increase-in-eu-military-spending-amid-demanding-times, letöltés ideje: 2023 november 30.
[15] Doug Bandow: Sweden and Finland in NATO: What's in It for Us? Cato Institute Commentary, elérhető: https://www.cato.org/commentary/sweden-finland-nato-whats-it-us, letöltés ideje: 2022 május 19.
[16] https://www.statista.com/statistics/865459/exports-of-arms-from-sweden-by-country/
[17] Stepper, Péter (2012) Szíria másfél év után: Eszkalálódhat-e a konfliktus?, *Biztonságpolitikai Szemle*, 5:3, 10-16.o.
[18] Beyza Binnur Donmez: Sweden arrests far-right politician Rasmus Paludan in absentia: Report, Anadolu Ajansı, 2024 május 4., elérhető: https://www.aa.com.tr/en/europe/sweden-arrests-far-right-politician-rasmus-paludan-in-absentia-report/2889525, letöltés ideje: 2024 május 4.
[19] Huseyin Hayatsever és Ece Toksabay: Erdogan links Sweden's NATO membership to Turkey's EU accession, Reuters, 2023 július 10. elérhető: https://www.reuters.com/world/europe/erdogan-links-swedens-nato-membership-turkeys-eu-accession-2023-07-10/, letöltés ideje: 2024. május 10.
[20] Stepper, Péter (2019) The Hungarian Perspective on NATO, IN: Baranyi, Tamás – Stepper, Péter (szerk.) *NATO in the 21st century*, AJTK, Budapest.

ESSZÉ

DOMINIC ONGWEN NEMZETKÖZI BÜNTETŐBÍRÓSÁGI PERÉNEK ESETTANULMÁNYA A GYERMEKKATONASÁG JELENSÉGÉNEK VIZSGÁLATÁBAN

Maár Zsolt

ABSZTRAKT

A gyermekkatonaság az egész emberi történelem során kiemelkedő problémát jelentett, és az esetek egészen az ókorig nyúlnak vissza. 2022-ben Dominic Ongwen, egy egykori afrikai háborús uralkodó börtönbüntetést kapott az ugandai gyermekek elleni brutális cselekményekben való részvételéért. Ongwen 25 év börtönbüntetést kapott, de a védelem nem értett egyet a döntéssel, és fellebbezést nyújtott be. Ez a fellebbezés azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy az elkövető áldozati státuszát olyan tényezőnek lehet-e tekinteni, amely csökkenti bűnösségét. Míg az ICC nem tekintette az elkövetők szenvedését olyan tényezőnek, ami csökkentené a felelősséget. Az eset hangsúlyozza a gyermekkatonaság problémájának bonyolultságát és a terület átfogóbb szabályozási normáinak szükségességét, ezt mutatja be a következő cikk.

Kulcsszavak: gyerekkatonák, ICC, nemzetközi jog

TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEK

Az Ugandai Brit Protektorátus 1894-től 1962-ig tartó fennállásának (Griffiths, 2001.) ideje alatt a gyarmatosítás menete során elkövetett kölcsönös atrocitások és sérelmek hatására a britek az ugandai régió északi, acsoliak által lakott vidékét nem fejlesztették, helyette az ott élőknek kemény fizikai munkák vagy katonai szolgálat közül kellett választaniuk. Mindeközben a déli területeken a brit tőke kiváló táptalajra talált, ahol korszerű infrastruktúrát és létesítményeket hoztak létre, továbbá a gyarmati közigazgatásban is a délieket alkalmazták többségében. Mindezen a gyarmati időszakban elszenvedett egyenlőtlen bánásmód tovább mélyítette a korábban szerzett sebeket és ellenérzéseket, amelyet az acsoliak nem csak a britek, hanem annál inkább is a britek által előnyben részesített déliekkel szemben éreztek.

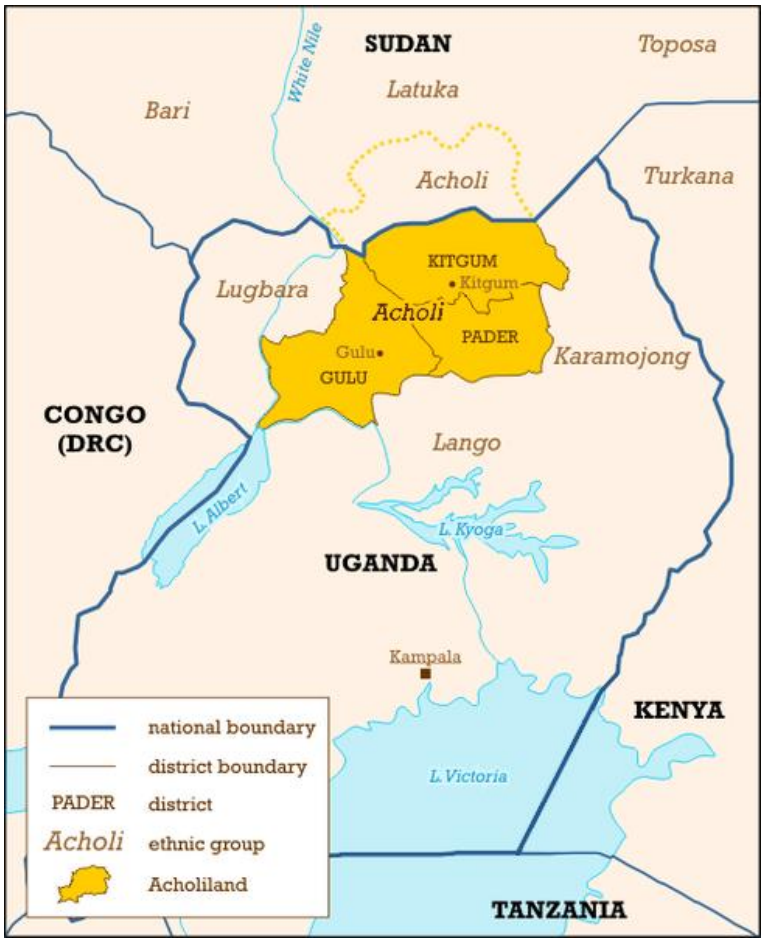

1. ábra
Uganda térképe, kiemelésben Acsoliföld (Landis, Palmer, & Spencer, 2014)

Az afrikai dekolonizációs folyamatokat követően függetlenné váló Uganda elveszíti a britek gyámságát, a Kampalában – Uganda déli részén – megalakuló független kormányzat mégis folytatja a

gyarmati időszakban kialakult dichotómiát, és az északi kisebbségnek nem adatnak meg ugyanazon lehetőségek, mint a délieknek. Mindez kiváló táptalajt jelent a kibékíthetetlen ellentét kialakulásának, és kiélezi az északiak déliekkel szembeni ellenérzését. (Samuel, 2004.)

JOSEPH KONY ÉS ALICE AUMA

Joseph Kony születésének körülményeiről nem áll rendelkezésre konkrét, hivatalos információ, feltehetőleg köszönhetően annak, hogy a térség afrikai államaiban nem épülhetett ki átfogó állami intézményrendszer, amely kellőképpen kezelni tudta volna az európai szemmel egyértelműnek és természetesnek tekintett anyakönyvvezetés feladatát. Feltehetőleg az 1960-as évek elején születhetett Odek falujában (Craine, 2023) egy egyszerű, szerény, keresztyén családba. Már gyerekként a helyi templomban szolgált oltári ministráns fiúként, itt ismerkedett meg tüzetesebben a Bibliával és a keresztyén tanításokkal, amelyek később meghatározó tényezőként köszönnek vissza az élete során, továbbá ideológiai alapot biztosítanak számára az LRA megalapítása során. Az LRA működésének legitimitását biztosító küldetéstudatot is a keresztyén-értékek alapján fogalmazta meg, amellyel kiválóan tudta maga mellé állítani a mélyszegénységben és kilátástalan életkörülmények között élő acsoliakat.

A gyermekkori templomi szolgálatai során ismerkedett meg szellemi vezetőjének egyik távoli rokonával, Alice Lakwena (v.ö.: Alice Auma) személyével. Ő volt az a nő Afrika szívében, aki kétszeresen elvált halkereskedőnőből vált sikeres felkelővezérré. Megszervezte az 1980-as évek elején a Szentlélek Mozgalmat, amely nagy hatással volt az ifjú Konyra és a későbbi elképzeléseire. A mozgalom célja volt, hogy Yoweri Museveni kormányzatát megdöntse, és mindezt úgy, hogy saját magát a Szentlélek prófétanőjeként, hírvivőjeként aposztrofálta. Önmagát gyakran Alice Lakwena néven illette, amelyben a „Lakwena" név is erre a hírvivő szóra utal. (Behrend, Alice Lakwena and the Holy Spirits: war in northern Uganda, 1985–97., 2000.) (Lakwena néven ismertette magát a Szentlélek Alice jövendöléseiben) Érdekessége a HSM mozgalomnak, hogy az Auma által „Lakwenától" érkező igékben keveredtek a keresztyén értékek és bennszülött törzsi szokások, ezáltal a helyi acsoliaknak nagyon egyszerű, közeli és befogadható volt

mindaz az üzenet, amelyet prófétanőjük közölt velük. Követői bíztak Aumában és az ő isteni, felsőbbrendű felhatalmazásában, amely képes arra, hogy megóvja őket a harcok során az esetleges sérülésektől. (Behrend, 1997.)

A korábbi alfejezetben már tárgyalt mérhetetlenül kiszolgáltatott és nyomorúságokkal teli szocioökonómiai helyzetben lép a színre Joseph Kony, aki – Alice Aumához hasonlóan – szinte egy prófétaként aposztrofálva magát foglal állást az acsoliak védelmében. Szent küldetésének tekinti a népének felszabadítását és egy – a Tíz Parancsolat alapján működő – teokratikus kormányzat létrehozását célozza meg, amelyre az elnyomás alatt álló kisebbség nagyon fogékony volt. (Farmar, 2006.) Tulajdonképpen Kony ezzel tökéletesíti az Auma-féle vallási ideológiával fűtött mozgalmat, megszületik az Úr Ellenállási Hadserege.

Az Úr Ellenállási Hadserege

A Kony által lefektetett elvek, ideológiai háttér hamar magas követőszámot eredményezett számára. A kezdetek során a „Lelkek", melyek álmában üzentek neki, még békés nyilatkozatokat tettek. Biztosította a követőket az eljövendő jólétről és a szabadságról. Az üzenetek és isteni kinyilatkoztatások azonban egyre békétlenebbé, majd véresebbé váltak. Az agymosások után rendszerszintűvé vált a követők megfélemlítése. Az „álmok" során kapott üzenetekre hivatkozva az LRA-nak falvakat kellett megtámadnia, embereket kellett meggyilkolniuk, megalázniuk, megerőszakolniuk, megcsonkítaniuk; a megfélemlítés már nem csak a szervezeten belülre, hanem azon kívülre, egyenesen a társadalomra hatott. A támadások során fiatal gyermekeket raboltak el, akik egy részéből a szervezetet kiszolgáló rabszolgákat, míg másik részéből könyörtelen gyermekkatonákat neveltek. Az akaratukkal szembemenő vagy elszökni akaró gyermekeket saját társaikkal követtették halálra.

Nemzetközi Büntetőbíróság fellépése Kony ellen

Joseph Kony ellen elfogatóparancsot adott ki 2005-ben a Nemzetközi Büntetőbíróság harminchárom vádpontban, mely vádpontok között különböző emberiesség elleni bűnök; háborús bűncselekmények szerepelnek. Az LRA-ban folytatott tevékenysége alatt több, mint 24 000 gyermeket rabolt vagy raboltatott el rabszolgaként, vagy gyermekkatonaként való alkalmazásuk céljából. Továbbá több, mint 10 000 civil meggyilkolásában, megcsonkításában

és kínzásában vélte bűnösnek Konyt az ICC. (Nemzetközi Büntetőbíróság Elfogató parancsa Joseph Kony ellen 2005 július 8-án, 2005.)

Az elfogatóparancs mellett az ICC 2013-ban és 2021-ben is fejenként mintegy 5 millió dolláros nyomravezetői díjat is kitűzött Joseph Kony és a négy alvezérének kézre kerítésének támogatására. (Amerikai Egyesült Államok Nagykövetsége a Közép Afrikai Köztársaságban, 2021.)

A „Fehér Hangya" felemelkedése az LRA-ban

Dominic Ongwen, vagy ahogyan az LRA szervezetén belül, később a nemzetközi porondon is ismertté vált, „Fehér Hangya" élete valójában elképesztően összetett, komplex és tragikus. (Az „Ongwen" név azt jelenti, hogy „aki a fehér hangya idején született".) Az etnikai konfliktusokkal és megélhetési gondokkal küzdő észak-ugandai Kitgum tartományban született Ongwen nagyon fiatal volt, körülbelül 14 éves lehetett, amikor az élete 180 fokos fordulatot vett. (Dominic Ongwen - from child abductee to LRA rebel commander, 2021) (

A kormányzati erők és az LRA éppen ebben a térségben harcolt egymással, ahol Ongwen is élt a szüleivel gyerekként. Ahogyan a háború dúlta vidéken élő, vele hasonló korú sorstársainak is, így az ő életének is meghatározó eleme volt a félelem, az erőszak és a kilátástalanság. Ekkor történt, hogy a fentebb bővebben tárgyalt Joseph Kony és a vezetése alatt álló alakulata elfogta az éppen iskolába induló, még gyermek Ongwent és elrabolta, a szüleit pedig kegyetlenül kivégezte. (Craine, 2023) Ez egy bevett gyakorlata volt az LRA-nak, hogy a környező falvakból összegyűjtsék a fiatalokat, gyermekeket, akikből brutális eszközökkel, indoktrináció útján kegyetlen és hidegvérű gyilkológépeket neveljenek.

Nevelés és indoktrináció az LRA-ban

Amint a gyermekek az LRA kezei közé kerülnek, különböző szempontok alapján válogatják őket. Elsősorban nemek szerint, majd fizikai sajátosságaik alapján. A leánygyermekekből „hivatásos" katonafeleségeket nevelnek, vagy prostitúcióra kényszerítenek; szerencsésebb esetben pedig harckiszolgáló tevékenységeket

kell végezniük. A fiúgyermekek köréből kerültek ki a gyermekkatonák, akiknek különféle brutális és kegyetlen tevékenységekben kellett részt vállalniuk.

Fizikai kiképzések mellett eszmei nevelésben is részt kellett venniük a gyermekeknek, ahol tulajdonképpen a felkelőcsoport ideológiáját is magukévá kellett tenniük. Könyörtelen gyilkosokká nevelik őket, akik kiszolgálták Kony akaratát, amely magába foglalta a lakosság elleni kegyetlenkedések, emberrablások, tömegmészárlások elkövetését.

Az ilyen, fentebb tárgyalt „gyermekrabló" hadjáratok során előszeretettel állították be az Úr Ellenállási Hadsereg tisztjei magukat mint a gyermekek „megmentői", akik tulajdonképpen kiemelik őket a kormányzat által elnyomott környezetből, hogy ők egy élhető és emberséges alternatívát kínáljanak a szegény gyermekeknek, amely elmondásuk alapján valójában az állam feladata lenne és mégsem képes rá. Ez biztosítja az ideológiai alapot az LRA-nak, amellyel meg tudják győzni a tömegeket. Bevett gyakorlat, hogy a gyermekeket lélektanilag zsarolják, és elérik náluk, hogy önmagukban keressenek hibát, elrablóikra pedig hősként, megmentőként tekintsenek.

Az indoktrináció ékes példáját fedezhetjük fel a „katonafeleségek" elmondásai alapján. Nincs pontos adat, de a becslések szerint Joseph Konynak körülbelül 50-100 felesége lehetett. A feleségek általában önkéntesen, „tiszta szerelemből" házasodtak elrablóvezérükkel. Az egyik felesége, Amony a következőket mondta Konyról:

„He taught me how to be clean as a woman. He does not want filth. He told me he wanted me for a wife because of my neatness."
(eredeti szöveg)

„Megtanított, hogyan legyek tiszta, mint nő. Nem akar erkölcstelenséget. Azt mondta, hogy a lelki tisztaságom miatt akar a feleségének."
(saját fordítás)

A fenti feleség idézetéből feltételezhető, hogy már gyermekként erkölcsi és lelki zsarolásnak vannak kitéve az elrabolt gyermekek. Mindezt elérik azzal, hogy az eleve lelkileg sérült gyermekeket meggyőzik arról, hogy áldozatként hálásnak kell lenniük és mindent megtenniük, hogy az elrablóikat kiszolgálják. (Otto, 2019)

Ebben a brutális nevelésben volt része Dominic Ongwennek is, aki nagyon fiatalon elsajátította és magáévá tette mindazt az embertelen világot, ami a saját családja tragédiáját okozta.

FELEMELKEDÉS ÉS BUKÁS

Az ifjú Dominic, köszönhetően az LRA-val szemben tanúsított hűségének és a saját személyes intelligenciájának, nagyon gyorsan lépkedett föl a szervezet ranglétráján. Az LRA-ban eltöltött évek alatt hamar vált a felkelősereg négy dandárjából az egyik parancsnoka.

Elrablását követően próbálkozott szökéssel, de nem sikerült neki. Lebukott és elkapták. Hágában a háborús bűnöket tárgyaló Nemzetközi Büntetőbíróság előtt úgy nyilatkozott erről az esetről, hogy egyik elrabolt társának élve megnyúzására kötelezték, mintegy elrettentésként címezve neki és társainak. Ongwen ettől kezdve nem próbálkozott a szökéssel, hanem megpróbált minél többet kihozni saját tragikus sorsából, alkalmazkodva az embertelen körülményekhez. (Dominic Ongwen - from child abductee to LRA rebel commander, 2021)

A bő 25 év alatt, amelyet az LRA kötelékében eltöltött, számtalan kegyetlen parancsot hajtott végre, illetve adott ki. Híre önmagát is megelőzte a szervezeten belül. Rettegő gyermekből vált rettegett hadúrrá az LRA kötelékében. Vezetésével rengeteg falvat, települést dúltak föl, rabolták ki és ejtették foglyul a lakosság tagjait, különös tekintettel a gyermekeket. Ugandában, a Kongói Demokratikus Köztársaságban, Szudánban és Dél-Szudánban számtalan alkalommal követett el hidegvérű vérengzéseket és más lakosság elleni erőszakot. A „civil" célpontokon túl rengeteg rajtaütést vezetett az ugandai kormányzati erőkkel szemben. Ahogyan fentebb említettem, az ő munkássága nem maradt meg az ugandai Acsoliföld területén, erőszakos tettei túlmutattak Uganda határán és a környező országok integritását és biztonságát is veszélyeztette. Mindez az LRA-t regionális fenyegetéssé, az elvándorlások okán pedig transzregionális, globális problémává tette.

Dominic Ongwen története egy váratlan fordulathoz ért, amikor 2015 januárjában megadta magát a Közép-Afrikai Köztársaság területén működő Seleka-csoport egyik felkelőalakulatának. A sors furcsa fintora, hogy az egykori fogvatartott gyermekből fogvatartott hadúr vált. Fogsága alatt felvette a kapcsolatot az ugandai ha-

tóságokkal és vállalta, hogy szeretne szembenézni a saját maga által elkövetett bűnökkel, és elszámolni azokkal az igazságszolgáltatás előtt. Ongwen így kerülhetett Hágába a Nemzetközi Büntetőbíróság elé.

A Nemzetközi Büntetőbíróság és a gyermekkatonaság: Thomas Lubanga

A kutatásom témája szempontjából fontosnak tartom, hogy tisztában legyünk más hasonló jellegű nemzetközi büntetőjogi eljárással is. Ezért választottam Thomas Lubanga ügyét, amely ügyben szintén az ICC hozott döntést.

Az ICC történetének első elítéltje, a hírhedt Thomas Lubanga szintén egy afrikai hadúr volt, aki a Kongói Demokratikus Köztársaság területén vezetett egy lázadó csoportot. Ugyancsak ő volt az, akit elsőként fogtak el az ICC által kiadott nemzetközi elfogatóparancs alapján 2006-ban. Lubangát az ICC 2012-ben ítéli el, miután a bíróság bűnösnek találta számos emberiesség elleni bűncselekményben. A vádpontok közül kiemelték a 15 évnél fiatalabb gyermekkatonák alkalmazását, illetve az ebből a gyakorlatból eredő, az érintett gyermekekben kialakult lelki sérüléseket. A Kongóban egykor tevékenykedő hadúr 14 év letöltendő börtönbüntetést kapott. (Lubanga case, 2006.)

A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága az Ongwen perben

Uganda esetében a legáltalánosabb joghatósági esetről beszélhetünk, amely a területi állam részességéből származik. Uganda már a Római Statútum keletkezésével egyidőben, 1999-ben aláírja a Nemzetközi Büntetőbíróság létrehozását lehetővé tevő dokumentumot, majd 2002. június 14-én megtörténik a szerződés ratifikációja és belső jogforrásokba való beültetése. (Assembly of States Parties to the Rome Statute, 2003.)

Uganda csatlakozása a Római Statútumhoz nyilvánvalóvá teszi az ország teljes elkötelezettségét az emberiesség ellen elkövetett bűncselekmények, a népirtás és a háborús bűnök elleni harc iránt globális szinten.

Az Úr Felszabadító Hadseregének ügyében a nemzetközi büntetőbíráskodás szempontjából a 2003. év fordulópontnak számít. Eb-

ben az évben az ugandai kormány, egészen pontosan Yoweri Museveni ugandai elnök a Nemzetközi Büntetőbíróság elé utalja az országán belül uralkodó történéseket, és kéri a nemzetközi közösség segítségét annak megoldásában. Ennek az első eredményesebb és előre mutatóbb gyakorlati lépése 2005-ben történik meg, amikor a Nemzetközi Büntetőbíróság akkori főügyésze, Luis Moreno Ocampo elrendeli az ICC elfogatóparancsát az LRA 5 vezetőjével szemben. (Situation in Uganda, 2003.) Ebben az öt vezetőben benne volt az LRA legfelsőbb vezetője, az ekkor feltételezhetően Dél-Szudánban rejtőzködő Joseph Kony, és Dominic Ongwen is. A másik három ugandai hadúr pedig Vincent Otti, Okot Odhiambo és Raska Luwyia, akik Ongwennel hasonlatosan az LRA négy dandárjának egy-egy parancsnokai voltak. (Moy, 2006.)

A PER NEHÉZSÉGEI

A Nemzetközi Büntetőbíróságon belül hamar nyilvánvalóvá vált, hogy az egyes LRA-vezetőket nem lehet együttesen kezelni, hanem külön elkövetőkként kell vizsgálni az eseteiket. 2015-ben az előzetes bírósági tárgyaláson, tekintettel arra, hogy az öt LRA-vezérből csak Ongwen került az ICC kezére, a négy társa nem került Hágában a bíróság elé, szükségessé vált, hogy Ongwen ügyét külön kezeljék, külön tárgyalják. A többi hadúr hiányában ugyanis késleltetve lett volna a bírósági ítélet meghozatala. Ennek megfelelően létrejött egy kizárólagosan Dominic Ongwen ügyére vonatkozó bírósági eljárás, amelyben önállóan, egyénileg hoztak ítéletet Ongwennel szemben, szem előtt tartva azt, hogy így jelentősen felgyorsult az ügy felgöngyölítése. (Situation in Uganda, 2003.)

BÍRÓSÁGI MEGHALLGATÁSOK ÉS A PER

Az első tárgyalások 2016. december 6-7. között kezdődtek meg Dominic Ongwen ügyében Hágában, ahol Ongwen tudomásul vette a bűncselekmények természetét és súlyosságát. A tárgyalások több éven keresztül húzódtak, melyek során az áldozatok jogi képviselői és a vádlott védő jogászai is több körben bemutatták saját bizonyítékaikat.

A bírósági perek során 234 meghallgatás történt, 109 tanú és szakértő jelent meg a tárgyalásokon, mind a védelem, mind a vád részéről. A végső bírósági döntés megszületését megelőzően 70 szó-

beli és 528 írásbeli döntés született az ügyet illetően. A zárómeghallgatások 2020. március 10. és 12. között történtek meg, ahol a vád, az áldozatok jogi képviselete és a védelem is felvonultatta végső érveléseit.

A végső döntését a bíróság 2021. február 4-én hozta meg. (Situation in Uganda, 2003.)

A VÁDPONTOK, AMELYBEN BŰNÖSNEK TALÁLTATOTT

A Nemzetközi Büntetőbíróság XI. számú Bírói Kamarája Dominic Ongwent bűnösnek találta minden egyéb kétséget kizárva 61 különböző vádpontban, mint háborús bűnök és emberiesség elleni bűntettek elkövetésében 2002. július 1. és 2005. december 31. közötti időszakon belül Uganda területén.

A következő vádpontokban találta a Büntetőbíróság Dominic Ongwent bűnösnek:

A civil lakosság ellen elkövetett támadások, magába foglalva gyilkosságok elkövetését; kínzásokat; emberek elrablását, illetve rabszolgasorba taszításukat; emberi méltóság többszöri kirívó megsértését; falvak és települések feldúlását; személyes vagyontárgyak, ingók és ingatlanok elpusztítását, illetve üldöztetéseket.

Nemi alapon elkövetett bűncselekmények, mint kényszerházasság; kínzás; nemi erőszak; szexrabszolgaság és az emberi méltóság megsértése.

A Sinia dandár kötelékében elkövetett további nemi alapon elkövetett bűncselekmények nők és leánygyermekekkel szemben.

Még a 15. életévüket be nem töltött gyermekek besorozása a Sinia dandár kötelékébe, amely kimeríti a gyermekkatonák alkalmazásának bűncselekményét a Római Statútum szerint.

AZ ÍTÉLET

A bíróságnak nagyon nehéz dolga volt arányos és méltányos döntést hoznia ebben a nagyon összetett ügyben, hiszen egy olyan ember ügyében tárgyaltak, aki nem egyedül, hanem csoportban követte el mindazokat a bűncselekményeket, amelyeket fentebb felsoroltam. Ugyancsak nehézséget okozott a per zökkenőmentes lefolytatásában, hogy az egyes áldozatok, illetve azok hozzátartozói hogyan és milyen módon tudnak megjelenni a tárgyalásokon, és

szembenézni azzal az emberrel, aki annyi szenvedést okozott nekik. Ugyancsak muszáj megemlíteni azt a tényt, hogy Dominic Ongwen nem csak elkövető, hanem áldozat is egyszemélyben.

A Nemzetközi Büntetőbíróság Dominic Ongwent 25 év letöltendő börtönbüntetésre ítélte, amelyet a 2015. és 2021. között megtörtént bírósági eljárás idejével megegyezően csökkentettek.

Az ítélet meghozatala során a bírói kar kiemelte, hogy tekintettel voltak az ugandai hadúr Ongwen múltjára, a múltban elszenvedett sérelmeire. A bírósági határozat megszületésekor Ongwen védőügyvédjei azonnal benyújtották a fellebbezési indítványukat, bízva a büntetés enyhítésében, amelyben elsősorban pontosan az imént említett körülményekre hivatkoztak: Dominicot is gyermekként elrabolták, így vált gyermekkatonává és elkövetővé egyaránt. A büntetés csökkentéséért való fellebbezést a kamara elutasította és fenntartotta a korábban hozott büntetőítéletet és döntést

KÖVETKEZTETÉSEK

Az Ongwen-üggyel kapcsolatos történeti előzmények ismeretében nyilvánvalóvá válik, hogy a társadalmat ért történeti behatások megpecsételik Dominic Ongwen életének kimenetelét. Kiderül ebből az is, hogy a történelemben elszenvedett sérelmek a mai napig kihatással vannak társadalmakra. A történelmi előzmények ismerete elengedhetetlen ahhoz, hogy meg tudjuk érteni egy jelenség kialakulásának, megjelenésének okait, amelyhez hozzátartozik az államkudarcok jóval összetettebb kérdésköre is1. A kutatásomban ennek okán röviden ismertettem az LRA létrejöttének idején Ugandára jellemző időszak politikai helyzetét, illetve az azt megelőző történelmi korszakot meghatározó gyarmati, majd dekolonizációs éra meghatározó elemeit.

Dominic Ongwennek a Nemzetközi Büntetőbíróság előtt tárgyalt perének vizsgálata megmutatta, hogy a gyermekkatonaság egy nagyon komplex és összetett jelenség. A kezdetben még együtt kezelt lázadóvezérek ügyének vonatkozásában nyilvánvalóvá vált, hogy érdemesebb nem csoportként, hanem egyénenként vizsgálni az elkövetőket. A gyermekvédelem nemzetközi szintű védelmében 1977 és 2002 között hatalmas előrelépés történt a vonatkozó normákat illetően (Genfi Egyezmények jegyzőkönyvei, Gyermekjogi egyezmény, Római Statútum), így elképzelhetőnek tartom, hogy a 2022-es ítélet Dominic Ongwen ügyében újabb hullámot indíthat el a gyermekjogok nemzetközi szintű védelmében.

A bíróság Dominic Ongwent 25 év letöltendő börtönbüntetésre ítélte, amelyet a védelem azonnal elutasított és fellebbezést nyújtott be. Ez a fellebbezés úgy gondolom, hogy tulajdonképpen kinyitott egy újabb kérdéskört a gyermekkatonasággal kapcsolatban. Enyhítő körülmény-e az, ha a bűncselekmények elkövetője egyszemélyben ugyanezen bűncselekményeknek az áldozata is? Habár az ICC nyilvánvalóvá tette, hogy nem tartja enyhítő körülménynek az elkövető áldozatiságát az elkövetett bűncselekmények súlyossága révén, úgy gondolom, hogy ez a jövőben nem feltétlenül teremt precedenst.

IRODALOMJEGYZÉK

1949. évi Genfi Egyezmény 1977. évi kiegészítése. (1977.). 1949. évi Genfi Egyezmény 1977. évi kiegészítése. Genf. Forrás: https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977/article-77?activeTab=undefined

Amerikai Egyesült Államok Nagykövetsége a Közép Afrikai Köztársaságban. (2021.). Egyesült Államok 5 millió dolláros nyomravezetői díjat tűz ki Joseph Kony megtalálására. US Embassy to Central African Republic.

Assembly of States Parties to ICC. (2023.. 11. 06.). Assembly of States Parties to ICC. Forrás: https://www.icc-cpi.int/asp

Assembly of States Parties to the Rome Statute. (2003.). International Criminal Court. Letöltés dátuma: 2023.. 10. 17., forrás: https://asp.icc-cpi.int/states-parties/african-states/uganda

Behrend, H. (1997.). La guerre des esprits en Ouganda 1985-1996: Le mouvement du Saint-Esprit d'Alice Lakwena. L'Harmattan: Párizs.

Behrend, H. (2000.). Alice Lakwena and the Holy Spirits: war in northern Uganda, 1985–97. Ohio: Ohio University Press.

Cape Town Principles. (1997.). CAPE TOWN PRINCIPLES AND BEST PRACTICE ON THE PREVENTION OF RECRUITMENT. Cape Town.

Casillas, J. M. (1997). La antigua Esparta. Madrid: Arco libros.

Craine, A. G. (2023). Joseph Kony, Ugandan rebel. Encyclopedia Britannica. Letöltés dátuma: 2023.. 09. 25., forrás: https://www.britannica.com/biography/Joseph-Kony.

Csapó, Z. (2009.). Nemzetközi jogi védőháló a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekek oltalmára. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar.

Deutsche Welle. (2023.. 10. 14.). Armenia ratifies ICC entry despite Russia warnings. Deutsche Welle. Letöltés dátuma: 2023.. 11. 06., forrás: https://www.dw.com/en/armenia-ratifies-icc-entry-despite-russia-warnings/a-67099557

Dominic Ongwen - from child abductee to LRA rebel commander. (2021. Május 6.). British Broadcast. Letöltés dátuma: 2023.. 10. 02., forrás: https://www.bbc.com/news/world-africa-30709581

ENSZ BT. 2022. évi jelentése a fegyveres konfliktusban érintett gyermekekről. (2022.). UN: Children and Armed Conflict. ENSZ. Letöltés dátuma: 2023.. 02. 16., forrás: https://childrenandarmedconflict.un.org/#

Farmar, S. (2006.. 06. 28.). I will use the Ten Commandments to liberate Uganda - Kony. Sudantribune.com. Letöltés dátuma: 2023.. 09. 18., forrás: https://sudantribune.com/article16931/

Griffiths, T. (2001.). Bishop Alfred Tucker and the Establishment of a British Protectorate in Uganda 1890-94. JSTOR, (old.: 92-114).

Hadtudományi Lexikon. (2019.). Hadtudományi Lexikon. (K. Zoltán, Szerk.) Budapest: Dialóg Campus.
Jesús M., S. (2010.). LA TOLERANTE Y PLURAL SOCIEDAD ISLÁMICA: ORIGEN DE UN MITO. Mitos y Política. Letöltés dátuma: 2023.. 02. 21., forrás: https://core.ac.uk/download/pdf/16368179.pdf
Koch, H. W. (2000). The Hitler Youth: Origins and Development. 1922-45. Rowman & Littlefeld.
Landis, J., Palmer, V., & Spencer, P. (2014). Nodding syndrome in Kitgum District, Uganda. BMJ Open.
Lénárd, K., & Tényi, T. (2003.). Ferenczi's Concept on Trauma, Connected with the Katonadolog - 'Soldiers Can Take It' Concept. Budapest: International Forum of Psychoanalysis.
Lubanga case, ICC-01/04-01/06 (International Criminal Court 2006.. 04. 01.).
Molnár, D., & Tóth, T. (2016). Elveszíteni a gyemekkort I. - A gyermekkatonaság jelentősége. Nemzet és Biztonság, 02(05.), 40-57. Forrás: https://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_2_05_molnar_dora-toth_tunde_-_elveszitenI_a_gyermekkort-a_gyermekkatonasag_jelensege.pdf
Moy, H. A. (2006.). The International Criminal Court's Arrest Warrants and Uganda's Lord's Resistance Army: Renewing the Debate over Amnesty and Complementary. Harvard: Harvard Human Rights Journal.
Nemzetközi Büntetőbíróság Elfogató parancsa Joseph Kony ellen 2005 július 8-án, ICC-02/04-01/05 (Nemzetközi Büntetőbíróság 2005.. szeptember 27.).
Nisbett, R., & Miyamoto, Y. (2005.). The influence of culture: holistic versus analytic perception. Trends in cognitive sciences, 9.(10.), 467-473.
Otto, A. I. (2019). Ex-wife: Kony Saved My Life at Firing Squad. Kampala Post.
Pongrácz, A. & Rada, P. (2023). Az államépítés relevanciája a 21. század harmadik évtize-dében. Külügyi Szemle, 2023/2, 78-94.
Rada, P. (2012a). The Changes in International Politics Since 9/11 : Re-conceptualization of states' role in the 21st century. In: Allen, L. M. et al ed. Political Science: An Overview. Atlanta (GA): Kendall Hunt Publishing Company, 381-398.
Rada, P. (2012b) Rethinking the Democratic Peace Theory. In: Marian, M. et al ed. Panorama of Global Security Environment 2012. Bratislava: Centre for European and North Atlantic Affairs (CENAA), 415-428.
Rada, P. (2006). A nem működő államok újjáépítésének dimenziói. KÜLÜGYI SZEMLE, (5) 3-4, 234-263.
Rada, P. (2011). A demokratikus fejlődés Rubik kockája. SEREG SZEMLE, (9)2, 155-163.
Rada, P. (2009). The Rubik's Cube of Democracy. PAKISTAN JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS, (2)1, 81-114.
Rada, P. (2023). Ukrajna és a világrend. MKI Elemzés, KE-2023/24. URL: https://kki.hu/wp-content/uploads/2019/05/KE_2023_24_UA_Ukrajna_es_vilagrend_Rada.pdf
Rakela, M. (2008.). Radio Free Europe. Forrás: https://www.rferl.org/a/Child_Soldiers_Of_The_Balkans/1349516.html
Reeker, P. (2001.. 12. 06.). Statement on the Designation of 39 Organizations on the USA PATRIOT Act's Terrorist Exclusion List. Washington: U.S. Department of State.
Római Statútum. (2002.). Római Statútum. Róma: Nemzetközi Büntetőbíróság.
Samuel, S. (2004.). A Political and Economic History of Uganda, 1962-2002. In F. Bird, & S. Herman, International Businesses and the Challenges of Poverty in the Developing World (old.: 98-110.). London: Palgrave Macmillan.
Situation in Uganda, ICC-02/04-01/15 (International Criminal Court 2003.).
T/10722. számú törvényjavaslat a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumának és a Statútum 8. cikkére vonatkozó kampalai módosításának kihirdetéséről, T/10722. számú (2016.. május).
the Guardian.com. (2022.). Forrás: https://www.theguardian.com/world/2022/apr/02/ukrainian-children-used-as-human-shields-near-kyiv-say-witness-reports

Weber, M. (1989.). A politika, mint hivatás. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Művelődéskutató Intézet.
www.icc.cpi.int. (dátum nélk.). Current under- and non-represented countries. Letöltés dátuma: 2023.. 03. 05., forrás: https://www.icc-cpi.int/jobs/country-representation
www.icc-cpi.int. (dátum nélk.). The State Parties to the Rome Statute. Letöltés dátuma: 2023.. 04. 24., forrás: https://asp.icc-cpi.int/states-parties

[1] A tanulmány nem kívánt a tágabb politikai környezettel foglalkozni, de említést érdemel, hogy az államkudarcok jelenségének széles nemzetközi és hazai szakirodalma is van. Lásd pl. Rada, 2006; Rada, 2009; Rada, 2011; Rada, 2012a,b; Rada, 2023; Pongrácz & Rada, 2023.

ESSZÉ

AZ ÚJ NAGYHATALMI TEREPASZTAL? – GEOPOLITIKA KÖZÉP-ÁZSIÁBAN

Németh Mátyás

ABSZTRAKT

Közép-Ázsia a hidegháborút követően a geopolitikai verseny középpontjába kerül. Oroszország, a térség történelmi hegemónja, gazdasági és katonai kapcsolatok révén igyekszik megőrizni befolyását. Kína felemelkedése azonban jelentős kihívást jelent. Eközben az Egyesült Államok a regionális stabilitás és demokrácia ígéretével verseng a befolyásért. Ez a cikk a régió jövőjét alakító legfontosabb tényezőket vizsgálja meg. Elsődlegesen a nagyhatalmakra és azok stratégiáira helyezzük a hangsúlyt, érdemes további kutatásokat végezni, hogy részletesebben foglalkozzunk a térség államainak belpolitikájával, a folyamatban lévő regionális konfliktusokkal és dinamikákkal.

Kulcsszavak: Közép-Ázsia, Kína, Oroszország, posztszovjet térség

BEVEZETÉS

A hidegháború lezárása után Közép-Ázsia a függetlenség és geopolitikai rivalizálások színtere lett. Az egykori Szovjetunió tagállamai – Kazahsztán, Üzbegisztán, Türkmenisztán, Kirgizisztán és Tádzsikisztán – újra felbukkantak a nemzetközi színtéren, keresve helyüket a geopolitikai térben. Ez a folyamat nem zavartalanul zajlott, és a régió gyakran konfliktusok és összeütközések helyszíne lett. Oroszország mind a gazdaságban, mind a politikában megőrizte jelentős befolyását a térségre, de erő átrendeződés zajlik és a befolyásért fej-fej mellet küzdenek a nagyhatalmak, mint Oroszország, Kína, valamint az Egyesült Államok.

Az egyik legfontosabb aspektusa ennek a geopolitikai térnek az energiagazdálkodás. Közép-Ázsia energiahordozókban gazdag terület, különösen gáz és olaj tekintetében. Másik számottevő tényező a régióban Afganisztán instabilitása, a terrorizmus és a kábítószer-kereskedelem fenyegetést jelent a terület biztonságára. Emellett etnikai és vallási konfliktusok is fennállnak, különösen Tádzsikisztánban és Kirgizisztánban.

Kína növekvő szerepe kiemelkedő jelentőséggel bír Közép-Ázsia geopolitikai térképén. Az ország aktívan fejleszti gazdasági és infrastrukturális kapcsolatait a régióval, különösen az "Egy övezet egy út" kezdeményezés keretében. Ez a kezdeményezés infrastrukturális fejlesztéseket és kereskedelmi útvonalakat épít ki Közép-Ázsián keresztül, erősítve Kína befolyását és jelenlétét a régióban.[1] Oroszország szintén jelentős szereplő Közép-Ázsiában. A régióban fennálló gazdasági és katonai érdekei révén az „északi medve” képes folyamatosan fenntartani befolyását és a régió feletti ellenőrzését. Gazdasági és biztonsági szempontból is aktív maradt a régióban, például az energiatermelésben és a regionális szövetségi kapcsolatokban.

A régió jövőjének szempontjából érdemes megvizsgálni a jelenlegi tendenciákat. Milyen nagyhatalmi érdekek ütköznek itt, és mik a belső narratívák.

KÖZÉP-ÁZSIA: ÁTTEKINTÉS

[1] Imamova 2023a

Közép-Ázsia öt országa a posztszovjet államok közé tartozik – Kazahsztán, Kirgizisztán, Tádzsikisztán, Türkmenisztán és Üzbegisztán – a Szovjetunió felbomlása után függetlenedtek. Közép-Ázsia kontinentális elhelyezkedése és történelmi öröksége, beleértve a hét évtizedes kommunista uralmat és az ez alatti tervgazdálkodást, megnehezíti besorolását a hatalmi rendszerekbe. Közös történelmük és egyetlen régióként emlegetett országok ellenére különböznek egymástól, politikai és gazdasági fejlettségi szintjük, kulturális és etnikai összetétele és kapcsolataik a külvilággal eltérnek.[2]

Közép-Ázsia sok olyan nehézséget élt át a gazdasági átmenet során, mint a közép-kelet-európai és más, posztkommunista országok. Az egekbe szökő infláció, az ipar részleges visszaesése és a szovjet típusú jóléti rendszerek összeomlása megnehezítette ezeket a folyamatokat. Az elmúlt években Kazahsztán – a legnagyobb területű (2,7 millió km^2) – és Üzbegisztán – a legmagasabb népességű (35 millió fő) – bekerültek a felső közép jövedelmű országok csoportjához, míg Kirgizisztán, Tádzsikisztán és Türkmenisztán továbbra is az alsó-közepes jövedelmű kategóriában maradt.[3] Közép-Ázsia stratégiai fontosságú régió, amely összeköti Európát Ázsiával ez a „folyosó" pedig felértékelődött.[4] Az itt található jelentős ásványkincs-tartalékok nagy potenciállal szolgálhatnak mind régiós mind globális tekintetben. A civil társadalom megerősödése, a klímaváltozáshoz való alkalmazkodás és a digitalizáció mind fontos szerepet játszanak a térség jövőbeli stabilitási céljaiban.[5] Azonban a belpolitikai konfliktusok és a terrorizmus további kihívások elé állítják a térséget. A régióban az Afganisztán okozta instabilitás, a terrorizmus és a kábítószer-kereskedelem fenyegetésének tekintetében veszélyt jelent a terület biztonságára. Továbbá előfordulnak etnikai és vallási konfliktusok is, erre különösen Tádzsikisztánban és Kirgizisztánban láthatunk példákat.[6]

---

[2] Batsaikhan and Dabrowski 2017

[3] "Population of Central Asia (2024) - Worldometer" 2024; Huasheng 2023

[4] Imamova 2023b

[5] Makronóm 2023

[6] "Terrorism in Central Asia: Dynamics, Dimensions, and Sources" 2024; "Looking for Trouble: Sources of Violent Conflict in Central Asia" 2024; az államkudarc túlcsordulási hatásairól bővebben: Rada 2006; Pongrácz et al. 2023.

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉRDEKEI KÖZÉP-ÁZSIÁBAN

Az Egyesült Államok egy stabil, virágzó Közép-Ázsiára törekszik, amely összhangban áll az amerikai érdekekkel – 2019-2025-ös stratégiai dokumentuma alapján.[7] Az USA olyan Közép-Ázsiát vizionál, amely nyitott az üzleti vállalkozásokra, erős demokratikus intézményeket és független külpolitikát ösztönöz. Ugyanakkor új lehetőségeket is lát a mélyebb együttműködésre, amelyet többek között a C5+1[8] platformon keresztül szorgalmaz. Biztonsági aggodalmak továbbra is fennállnak, melyre a belföldi és határokon átnyúló terrorizmus, a radikális szélsőségek, az illegális kábítószerkereskedelem és a dezinformációs kampányok jelentenek fenyegetést. Az amerikai stratégia ezek megoldására egy többlépcsős tervet képzel el, amelynek fő elemei a geopolitika, a gazdaság és a politikai-ideológia. Ezeket a kormányzati szervek megerősödésének elősegítésével, a terrorizmus elleni küzdelem támogatásával, a régiót – szerintük leginkább – destabilizáló Afganisztán integrálásának támogatásával és az amerikai tőke, jogi támogatás és technikai segítség bevonásával érhető el.[9]

Az orosz-ukrán háború okozta biztonsági vákuum[10] – Oroszország csapatkivonásai miatt – egyedülálló lehetőséget kínál az Egyesült Államoknak a számára stratégiailag fontos országokkal való kapcsolatainak megerősítésére[11]. A régiótól való távolsága és az afganisztáni háború negatív öröksége bizalmatlanságot kelt a közép-ázsiai államokban. Ennek ellenére az Egyesült Államok szoros katonai együttműködést folytat Kazahsztánnal, aminek bizonyítéka a közös gyakorlatokon való részvételük.[12] Az USA ugyan nem rendelkezik a mély kulturális kapcsolattal, amely Törökországnak, a régió türk népeihez szorosan kötődő feltörekvő hatalomnak megvan[13]. Törökországgal való partnerség révén az Egyesült

[7] "United States Strategy for Central Asia 2019-2025: Advancing Sovereignty and Economic Prosperity" 2024

[8] A C5+1 diplomáciai formáció az Egyesült Államok kormányának Közép-Ázsiával kapcsolatos kormányzati megközelítését képviseli, mind az öt közép-ázsiai kormány (Kazahsztán, Kirgiz Köztársaság, Tádzsikisztán, Türkmenisztán és Üzbegisztán) részvételével.

[9] "United States Strategy for Central Asia 2019-2025"; Kokoshin and Kokoshina 2022

[10] Rada 2023

[11] Rada 2019; Rada 2022

[12] "US Partners with UK, Kazakhstan for Exercise Steppe Eagle" 2024

[13] Rada és Rada 2007

Államok növelheti a közép-ázsiai nemzetekkel kialakított kapcsolatok minőségét.[14]

A gazdasági szempontok jelentős szerepet játszanak az USA Közép-Ázsia stratégiájában. Az amerikai vállalatok, különösen az olyan energiaóriások, mint a Chevron és az Exxon-Mobile, jelentős befektetésekkel rendelkeznek Kazahsztán gazdag olaj-, gáz- és uránlelőhelyeibe.[15] Ezek az energiaforrások stratégiai jelentőséggel bírnak, és alternatívát jelentenek az orosz energiafüggőségre.[16]

Oroszország befolyása Közép-Ázsiában

Közép-Ázsia hosszú ideje Oroszország befolyási övezetének számít. A Szovjetunió összeomlása után azonban a régió a befolyásért folytatott harc színterévé vált. A régió pufferzónát képez a délről érkező potenciális fenyegetésekkel szemben, megóvva Oroszország sebezhető déli határvidékét. Ezen kívül Közép-Ázsia létfontosságú gazdasági partner, nagy természeti erőforrás-tartalékokkal rendelkezik, továbbá a munkaerő áramlás is kiemelendő, ezek kulcsfontosságúak Oroszországnak. A régió ezek mellett jelentős piacot biztosít az orosz áruk és szolgáltatások számára, ami tovább erősíti Oroszország gazdasági függőségét az erős kapcsolatok fenntartásáért.[17]

A gazdasági szférán túlmutatva, az orosz vezetés legitimitása a régióban megkérdőjeleződött. Az ukrajnai háború megtépázta Oroszország imázsát, mint biztonsági garanciákat nyújtó szuperhatalom, és a közép-ázsiai államok egyre kevésbé hajlandók feltétel nélküli szövetségesként tekinteni magukra. Ezen kívül a Szovjetunió-központú világnézettel rendelkező, idősödő közép-ázsiai vezetés lassan egy olyan fiatalabb generációval cserélődik fel, amelynek kevésbé szovjetközpontú a világlátása. Ez a generációváltás ahhoz vezethet, hogy a jövőben Közép-Ázsia multilaterálisabb külpolitikát fog folytatni, tovább csökkentve ezzel Oroszország befolyását. Az ilyen kihívások ellenére Oroszországgal való kapcsolatnak még mindig vannak jelentős előnyei. A közép-ázsiai nemzetekkel fennálló történelmi és kulturális gyökereket más nehezen tudja reprodukálni. Ezenkívül Oroszország erős katonai jelenlétet tart fenn a

[14] "U.S. Has Golden Opportunity to Engage Central Asia's Turkic States: Analysts" 2024
[15] Valle 2023
[16] Kokoshin and Kokoshina 2022
[17] Malashenko 2013

régióban. Ez a katonai jelenlét elrettentő erőként szolgál a potenciális fenyegetésekkel szemben, és némi biztonságérzetet nyújt néhány közép-ázsiai állam számára. Ugyanakkor az orosz-ukrán háború hatására több katonát és technikát átcsoportosítottak a frontra. Ezzel megnő a lehetősége, hogy más aktorok cseréljék fel az orosz „szolgáltatást".[18] Továbbá a háború miatt az Ázsiából érkező kereskedelemi termékek egy része Oroszország helyett Közép-Ázsián keresztül jut el Európába, illetve több orosz – szankciókkal nem sújtott – vállalat nyit irodát és helyezi át pénzügyi tevékenységét ide. Ez jelentős gazdasági előnyt jelent a régió országainak.[19]

KÍNA A RÉGIÓBAN

Kína az elmúlt két évtizedben látványosan növelte befolyását Közép-Ázsiában. Ennek egyik motorja az Egy Övezet, Egy Út (BRI) kezdeményezés[20]. Ez egy átfogó infrastrukturális tervezet, ami lehetővé teszi a kereskedelem élénkülését a közép-ázsiai régióban, és összeköti azt a világ többi részével. Kína ezáltal közvetlen összeköttetést nyer kereskedelmi partnereivel nyugaton, így szerezve gazdasági és politikai befolyást. A kiterjedt hálózat egyrészt a történelmi Selyem-út nyomvonalát követi szárazföldön, másrészt pedig egy új tengeri útvonalat is létrehoz az Indiai Óceán érintésével.[21] A BRI jelentősen megnövelte Kína gazdasági súlyát a térségben, a legnagyobb kereskedelmi partnerré válva. Ugyanakkor aggodalmakat is kelt a kínai adósságcsapda és a munkaerőimport lehetséges következményeivel kapcsolatban.[22]

Ezeken túl Kína az ukrajnai orosz invázió okozta válságot kihasználva fokozta befolyásszerzési törekvéseit Közép-Ázsiában. Oroszország elfoglaltsága Ukrajnában teret engedett Kínának, hogy megerősítse gazdasági és politikai kapcsolatait a regionális államokkal. Kazahsztánnal "stratégiai partnerséget" alakítottak ki[23], és jelentősen növelték a befektetéseket a regionális infrastruktúrába. Ezen kívül „soft power" eszközöket is alkalmaznak, mint a

---

[18] "Central Asia And The War In Ukraine" 2024; "U.S. Has Golden Opportunity to Engage Central Asia's Turkic States: Analysts" 2024; Rada és Nyilas 2023

[19] "Central Asia's Gradual Economic Repositioning | East Asia Forum" 2023

[20] Rada és Varga 2023

[21] Mobley 2022; Shakhanova and Garlick 2020a

[22] Melnikovová 2020

[23] Kemelova 2024

kulturális csereprogramok és a média propaganda. A regionális államok aggódnak Kína növekvő befolyása miatt, de kevés lehetőségük van ellenállni a kínai nyomásnak. Többen kiemelték, hogy Kína befolyása Közép-Ázsiában veszélyeztetheti a regionális stabilitást és a demokráciát.[24] Kína erősödő megjelenése geopolitikai feszültséget okozhat Oroszországgal, a régió hagyományos domináns hatalmával. Előfordulhatnak érdekellentétek és súrlódások, amik jelenleg ugyan még nem ütköznek ki, de a jövőben Kína globális dominanciájának növekedésével felerősödhetnek.[25]

Oroszország és Kína együttműködése és jelenléte Közép-Ázsiában

Közép-Ázsia mindkét állam számára fontos geopolitikai szempontból. Oroszország több szervezetben is részt vesz a régióban, melyek között van gazdasági és biztonságpolitikai is. Ezen kívül pedig a „Eurázsiai Gazdasági Unió" (későbbiekben: EAEU) mely egy viszonylag fiatal gazdasági együttműködési szervezet. A régió másik csoportosulása melyben mindketten részt vesznek, a Shanghaji Együttműködés Szervezete.[26]

Az „Egy övezet egy út program" Kína nemzetközi gazdasági programja, miáltal könnyebben elérheti a nyugati kereskedelmi partnereit. Ez egy átfogó infrastrukturális tervezet, ami lehetővé teszi a kereskedelem élénkülését a közép-ázsiai régióban, és összeköti azt a világ többi részével. Kína ezáltal közvetlen összeköttetést nyer kereskedelmi partnereivel nyugaton, így szerezve gazdasági és politikai befolyást. A kiterjedt hálózat egyrészt a történelmi Selyem-út nyomvonalát követi szárazföldön, másrészt pedig egy új tengeri útvonalat is létrehoz az Indiai Óceán érintésével.[27]

Az „Eurázsiai Gazdasági Unió" egy orosz kezdeményezés egy olyan gazdasági entitás létrehozására, ami elősegíti a kereskedelmet és a munkaerő áramlást a tagországok között. Nem utolsó sorban a globális orosz befolyás elérésében is szerepet kap. A három alapító tag Fehéroroszország, Kazahsztán és az Orosz Föderáció. Jelenleg öt teljes értékű és három megfigyelő tagja van az uniónak,

[24] Avdaliani 2024
[25] Kassenova 2024
[26] WILSON 2021
[27] Mobley 2022; Shakhanova and Garlick 2020a

ami egy teljes értékű nemzetközi szervezetként funkcionál. A kezdeményezés még az 1990-es évek elejére nyúlik vissza, azonban a ma is működő unió hivatalosan csak 2015 elejétől funkcionál.[28]

Ugyan a két nemzetközi szerveződést nem lehet teljes mértékben összehasonlítani, hisz az egyik csupán egy program terv, amíg a másik egy az Európai Unió mintájára kialakított szervezet. Azonban a BRI-n keresztül főként Kína akarata érvényesül, tehát a szervezetek közötti kooperáció vagy ellentét, így közvetetten Kína gazdaságára is hatást gyakorolhat. A két szervezet koordinációja az infrastruktúra megosztása és közös fejlesztése a kínai és az orosz félnek egyaránt hasznos lehet. Azonban ez az együttműködés nem csupán a piac megosztásáról és az ázsiai termékek Európába juttatásáról szól. Ez egy olyan lehetőség mind Kína, mind Oroszország számára, amivel képesek lehetnek kiterjeszteni a gazdasági jelenlétüket és politikai befolyásukat a térségben. 2018 májusában, hosszas tárgyalásokat követően, született egy megállapodás Kína és az EAEU tagállamok között. Célja a jövőbeni együttműködés megalapozása, a kereskedelem szabályozásának és az infrastruktúra kiépítésének előkészítése volt.[29]

Fontos szerveződés a már említett Sanghaji Együttműködési Szervezet (SCO), amelyben hat Közép Ázsiai állam vesz részt, illetve többen megfigyelők. Az SCO megalapítása látszólag a radikális iszlám fundamentalizmus által okozott problémák mellett a politikai bizonytalanságot hívatott orvosolni, illetve a gazdasági fellendülést elősegíteni a térségben. A két nagyhatalom számára a szervezet megalapítása ezen felül más célokat is hordoz, Oroszország egyrészről egy stabil és „hűséges" hátországot szeretne maga mellé tudni, másrészről mindkettőjüknek előnyös szövetségesként megtartani a hatalmi pozícióikat. Kína befolyása a térségben azonban kissé elnyomja Oroszország gazdasági érdekeit. A megállapodás fontos mérföldkőként funkcionál a térségben folyó geopolitikai befolyásolás fenntartásának a kollektív Nyugattal szemben.[30] A szervezet keretein belül lehetőség nyílik olyan közös gyakorlatokra, melyek eleinte a terrorizmus felszámolására irányultak. Ezek a terrorizmus elleni közös harci tréningek nőtték ki magukat egy olyan gyakorlatozási rendszerré, aminek keretében mára már

[28] "Treaty of Good-Neighborliness and Friendly Cooperation Between the People's Republic of China and the Russian Federation" 2022; Munroe, Osborn, and Pamuk 2022

[29] Shakhanova and Garlick 2020b

[30] Cohen 2022; Ng 2022; "Shanghai Cooperation Organization | Department of Political and Peacebuilding Affairs" 2022; Szabó 2019

nagy volumenű hadgyakorlatokat is tartottak – bár ezek főszereplői Oroszország és Kína[31] Jelenleg Oroszország nyújtja a legnagyobb mértékben a „biztonságpolitikai szolgáltatásait" a térségben. Ugyanakkor vannak jelei a versengésnek, mivel az utóbbi néhány évben Kína is jelentősen növelte a stratégiai jelenlétét Közép-Ázsiában – ezt erősíti az orosz-ukrán háború miatt kialakult biztonságpolitikai vákuum. Fontos megjegyezni azt, hogy az övezetben az SCO-n belüli együttműködésen túl nincsen hivatalos kooperáció a két állam katonái között. Mindazonáltal Kína és Oroszország is ad el fegyvereket az itt elhelyezkedő országok számára.[32]

Türk Államok Szervezete és Törökország

Törökország növekvő befolyását Közép-Ázsiában elősegíti a Türk Államok Szervezete[33]. Ezen keresztül képes európai gazdasági kapcsolatainak, a közel-keleti regionális hatalmi státuszának és a török örökségének egyedülálló keverékével kiterjeszteni hatalmát. A törökországi „soft power"-nek egyik kulcsfontosságú eleme az az imázsépítés, melyen keresztül a közép-ázsiai, török nyelvű nemzetek között sikeres "nagytestvér" szerepet tölt be. Törökország kulturális exportja, több mint két évtizede pozitív megítélést alakított ki a régióban. Ezt tovább erősítik a diplomáciai erőfeszítések a Türk Államok Szervezetén keresztül. Az orosz-ukrán háború a kereskedelem fellendüléséhez vezetett, az Ankara-Asztana közötti kereskedelmi forgalom rekordmagasságokba szökött.[34] Az előrejelzések szerint, ha ez a növekedés folytatódik 2025-re akár a tízszeresére is nőhet a 2005-ös adatokhoz képest.[35]

Konklúzió

Közép-Ázsia felértékelődése szemmel látható. A régióban megjelenő nagyhatalmi dinamikák jól mutatják melyik szereplőnek milyen érdekeltségei, céljai vannak a területen, avagy az a fölötti befolyás megszerzésével. Jelenleg a legdominánsabb hatalomnak

---

[31] TRENIN 2022; Weitz 2015

[32] WILSON 2021; Deepak 2022

[33] A Türk Államok Szervezete egyes török nyelvű országokat tömörítő geopolitikai szervezet, melyet 2009. október 3-án alapítottak.

[34] "Kazakhstan Trade Summary 2021 | WITS Data" 2024; "Kazakhstan Exports By Country" 2024

[35] "Turkish Influence in Central Asia - The Business Year" 2023; "Turkey's Growing Influence in Central Asia" 2024

Oroszország mondható, de az, hogy Oroszország Ukrajnára összpontosít[36] befolyásának csökkenésével jár a biztonság és a védelem terén Közép-Ázsiában. Kína már most jelentős gazdasági szereplő, azonban a vele való gazdasági kapcsolatokat az emberi jogi visszaélések és az átláthatatlan üzleti gyakorlatok miatti aggodalmak mérséklik. Gyakorlatilag Peking "védelmi zónát" és gazdasági lehetőségeket próbál létrehozni a nyugati perifériáján. Mindez azt eredményezheti, hogy a közép-ázsiai országok inkább Pekinghez, mint Moszkvához igazodnak a jövőben. Bár az Oroszország és Kína közötti kooperatív hegemónia továbbra is fennáll, Moszkva egyre inkább "junior partnerré" válik a régióban. A két ország szerepe Közép-Ázsiát érintő szervezetekben számottevő és komoly geopolitikai eszköz, jól navigálva elősegíthetik a Kína-Oroszország „tengely" befolyásának bebetonozását. Ugyanakkor Peking növekvő érdekei Közép-Ázsiát sebezhetővé tehetik a társadalmi zavargások és a jelenlegi rezsimek elleni lázadások számára. Mindez lehetőséget teremt az Egyesült Államoknak is arra, hogy belépjen a színre és bizalmat építsen ezekben az országokban. Kezdetben az amerikai katonai támaszpontok a régióban logisztikai támogatást nyújtottak az afganisztáni hadműveletekhez. Azóta azonban ezeket a támaszpontokat bezártát és a „keserű múlt" bizonytalanságot kelt. Törökországon "keresztül", azonban optimálisan is megközelítheti a régiót. Törökország regionális hatalmi státuszával nem elhanyagolható a közép-ázsiai geopolitika. Fő befolyásszerző eszközeként a Türk Államok Szervezetén keresztül képes jelentős mértékben az érdekérvényesítésre, kérdés ezen kapacitását mennyire szeretné megosztani az Egyesült Államokkal.

Közép-Ázsia geopolitikai dinamikája mindenképp hordoz további kérdéseket, és nehéz megítélni milyen irányba fog vagy nem fog el mozdulni az itt található országok pozíciója.

IRODALOMJEGYZÉK

Avdaliani, Emil. 2024. "China Uses Crises to Build Central Asia Influence." CEPA. At https://cepa.org/article/china-uses-crises-to-build-central-asia-influence/, accessed March 25, 2024.

Batsaikhan, Uuriintuya, and Marek Dabrowski. 2017. "Central Asia — Twenty-Five Years after the Breakup of the USSR." Russian Journal of Economics 3, no. 3: 296–320.

"Central Asia And The War In Ukraine." 2024. Hoover Institution. At https://www.hoover.org/research/central-asia-and-war-ukraine, accessed March 25, 2024.

[36] Rada és Nyilas 2022

"Central Asia's Gradual Economic Repositioning | East Asia Forum." 2023. At https://eastasiaforum.org/2023/12/27/central-asias-gradual-economic-repositioning/, accessed March 25, 2024.
Cohen, Ariel. 2022. "The Russia-China Friendship and Cooperation Treaty: A Strategic Shift in Eurasia?" The Heritage Foundation. At https://www.heritage.org/europe/report/the-russia-china-friendship-and-cooperation-treaty-strategic-shift-eurasia, accessed April 1, 2022.
Deepak, Kumar. 2022. "Understanding China's Growing Military Outreach in Central Asia | Manohar Parrikar Institute for Defence Studies and Analyses." At https://idsa.in/issuebrief/understanding-chinas-growing-military-outreach-dkumar-030222, accessed April 10, 2022.
Huasheng, Zhao. 2023. "Change in Central Asia: Toward a New Central Asian Model?" Valdai Club. At https://valdaiclub.com/a/highlights/change-in-central-asia-toward-a-new-central-asian/, accessed March 19, 2024.
Imamova, Navbahor. 2023a. "Central Asians Balance Benefits, Risks of China's BRI." Voice of America. At https://www.voanews.com/a/central-asians-balance-benefits-risks-of-china-s-bri/7308448.html, accessed May 13, 2024.
———. 2023b. "Central Asian Trade Corridor Gains Interest Amid Regional Tensions." Voice of America. At https://www.voanews.com/a/central-asian-trade-corridor-gains-interest-amid-regional-tensions-/7390284.html, accessed March 25, 2024.
Kassenova, Temur Umarov, Nargis. 2024. "China and Russia's Overlapping Interests in Central Asia." Carnegie Endowment for International Peace. At https://carnegieendowment.org/2024/02/22/china-and-russia-s-overlapping-interests-in-central-asia-pub-91727, accessed March 25, 2024.
"Kazakhstan Exports By Country." 2024. At https://tradingeconomics.com/kazakhstan/exports-by-country, accessed March 25, 2024.
"Kazakhstan Trade Summary 2021 | WITS Data." 2024. At https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/KAZ/Year/2021/Summary, accessed March 25, 2024.
Kemelova, Fatima. 2024. "Kazakhstan Prioritizes Friendship and Cooperation with China." The Astana Times. At https://astanatimes.com/2024/03/kazakhstan-prioritizes-friendship-and-cooperation-with-china/, accessed May 13, 2024.
Kokoshin, A. A., and Z. A. Kokoshina. 2022. "The Main Vectors of the US Foreign Policy Strategy in Central Asia." Herald of the Russian Academy of Sciences 92, no. S7: S581–88.
"Looking for Trouble: Sources of Violent Conflict in Central Asia." 2024. United States Institute of Peace. At https://www.usip.org/publications/2020/11/looking-trouble-sources-violent-conflict-central-asia, accessed March 25, 2024.
Makronóm. 2023. "Magyarország stratégiai partnere, Közép-Ázsia felértékelődik – az USA is elkezdett ehhez alkalmazkodni – makronom.eu." At https://makronom.eu/2023/10/24/blokkosodas-geopolitika-hideghaboru-2-0-kozep-azsia-magyaroroszag-makronom-usa/, https://makronom.eu/2023/10/24/blokkosodas-geopolitika-hideghaboru-2-0-kozep-azsia-magyaroroszag-makronom-usa/, accessed March 25, 2024.
Malashenko, Alexey. 2013. The Fight for Influence. Carnegie Endowment for International Peace. JSTOR. At http://www.jstor.org/stable/j.ctt6wpj5q, accessed March 25, 2024.
Melnikovová, Lea. 2020. "China's Interests in Central Asian Economies." Human Affairs 30, no. 2: 239–52.
Mobley, Terry. 2022. "The Belt and Road Initiative.": 22.
Munroe, Tony, Andrew Osborn, and Humeyra Pamuk. 2022. "China, Russia Partner up against West at Olympics Summit." Reuters, February 4, sec. Europe. At https://www.reuters.com/world/europe/russia-china-tell-nato-stop-expansion-moscow-backs-beijing-taiwan-2022-02-04/, accessed March 30, 2022.
Ng, Paul Stronski, Nicole. 2022. "Cooperation and Competition: Russia and China in Central Asia, the Russian Far East, and the Arctic." Carnegie Endowment for International Peace. At https://carnegieendowment.org/2018/02/28/cooperation-and-competition-russia-and-china-in-central-asia-russian-far-east-and-arctic-pub-75673, accessed April 1, 2022.
Pongrácz, A. & Rada, P. (2023). Az államépítés relevanciája a 21. század harmadik évtize-dében. Külügyi Szemle, 2023/2, 78-94.
"Population of Central Asia (2024) - Worldometer." 2024. At https://www.worldometers.info/world-population/central-asia-population/, accessed March 22, 2024.
Rada Péter, Nyilas Laura (2022). A kanti örök béke érvényessége a 21. századi "demokráciák világában" I. Biztonságpolitikai Szemle, (15)1, 46-54.
Rada Péter, Varga Ádám Máté, 2023. Liberális világrend vagy új hidegháború? Az amerikai–kínai kapcsolatok alakulása. Külügyi Szemle 22(3). 3-23.

Rada Péter, Rada Csaba (2007). Törökország európai uniós csatlakozásának biztonsági aspektusai. Külügyi Szemle, (6)4, 3-42.
Rada Péter, Nyilas Laura (2023). Europe Whole and Free and the Global Zeitenwende. Európai Tükör, (16) 2, pp. 73-88. DOI: https://doi.org/10.32559/et.2023.2.5
Rada, Péter (2006). A nem működő államok újjáépítésének dimenziói KÜLÜGYI SZEMLE, (5) 3-4, 234-263
Rada Péter (2019). 30-20-15 and the Changing World. BiztPol Affairs, (7)1, 6-21.
Rada Péter (2022). 30 years of Visegrad Cooperation and the Transatlantic Relations. BiztPol Affairs, (9)1, 1-12.
Rada Péter (2023). Ukrajna és a világrend. MKI Elemzés, KE-2023/24. URL: https://kki.hu/wp-content/uploads/2019/05/KE_2023_24_UA_Ukrajna_es_vilagrend_Rada.pdf
Shakhanova, Gaziza, and Jeremy Garlick. 2020a. "The Belt and Road Initiative and the Eurasian Economic Union: Exploring the 'Greater Eurasian Partnership.'" Journal of Current Chinese Affairs 49, no. 1: 33–57.
———. 2020b. "The Belt and Road Initiative and the Eurasian Economic Union: Exploring the 'Greater Eurasian Partnership.'" Journal of Current Chinese Affairs 49, no. 1: 33–57.
"Shanghai Cooperation Organization | Department of Political and Peacebuilding Affairs." 2022. At https://dppa.un.org/en/shanghai-cooperation-organization, accessed April 4, 2022.
Szabó, Márk. 2019. "A Shanghaji Együttműködés Szervezet." Biztonságpolitikai Corvinák II. 2. Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület. At https://www.regikonyvek.hu/kiadas/biztonsagpolitikai-corvinak-i-ii-2019-antall-jozsef-tudaskozpont.
"Terrorism in Central Asia: Dynamics, Dimensions, and Sources." 2024. Association for Asian Studies. At https://www.asianstudies.org/publications/eaa/archives/terrorism-in-central-asia-dynamics-dimensions-and-sources/, accessed March 25, 2024.
"Treaty of Good-Neighborliness and Friendly Cooperation Between the People's Republic of China and the Russian Federation." 2022. At https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/200107/t20010724_679026.html, accessed March 31, 2022.
TRENIN, DMITRY V. 2022. "How Cozy Is Russia and China's Military Relationship?" Russia in Global Affairs. At https://eng.globalaffairs.ru/articles/how-cozy-is-russia-and-chinas-military-relationship/, accessed April 10, 2022.
"Turkey's Growing Influence in Central Asia." 2024. At https://thediplomat.com/2022/10/turkeys-growing-influence-in-central-asia/, accessed March 25, 2024.
"Turkish Influence in Central Asia - The Business Year." 2023. At https://thebusinessyear.com/article/turkish-influence-in-central-asia/, accessed March 25, 2024.
"United States Strategy for Central Asia 2019-2025."
"United States Strategy for Central Asia 2019-2025: Advancing Sovereignty and Economic Prosperity." 2024. United States Department of State. At https://www.state.gov/united-states-strategy-for-central-asia-2019-2025-advancing-sovereignty-and-economic-prosperity/, accessed May 13, 2024.
"U.S. Has Golden Opportunity to Engage Central Asia's Turkic States: Analysts." 2024. Nikkei Asia. At https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/U.S.-has-golden-opportunity-to-engage-Central-Asia-s-Turkic-states-analysts, accessed March 25, 2024.
"US Partners with UK, Kazakhstan for Exercise Steppe Eagle." 2024. U.S. Army Central. At https://www.usarcent.army.mil/News/Article/1595923/us-partners-with-uk-kazakhstan-for-exercise-steppe-eagle/https%3A%2F%2Fwww.usarcent.army.mil%2FNews%2FArticle%2F1595923%2Fus-partners-with-uk-kazakhstan-for-exercise-steppe-eagle%2F, accessed March 25, 2024.
Valle, Sabrina. 2023. "Exxon Warns of Russia Risks to Its $2.5 Billion Kazakhstan Income." Reuters, February 23, sec. Energy. At https://www.reuters.com/business/energy/exxon-workforce-down-by-1000-people-2022-third-year-declines-2023-02-22/, accessed March 25, 2024.
Weitz, Dr Richard. 2015. "Parsing Chinese-Russian Military Exercises." ARMY WAR COLLEGE CARLISLE BARRACKS PA STRATEGIC STUDIES INSTITUTE. At https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA616312.pdf.
WILSON, JEANNE L. 2021. "Russia and China in Central Asia: Deepening Tensions in the Relationship." Acta Via Serica 6, no. 1: 55–90.

ESSZÉ

MAGYARORSZÁG ÉS UKRAJNA EGYMÁSHOZ VALÓ VISZONYULÁSÁNAK ALAKULÁSA 2014 ÉS 2022 KÖZÖTT

Kovács Alexandra

ABSZTRAKT

Magyarország és Ukrajna kapcsolata láthatóan megromlott az utóbbi években. Napjaink Ukrajnájában a kisebbségeknek komoly problémákkal kell megküzdeniük, mivel az ukrán parlament olyan törvényeket fogadott el, amelyek korlátozzák az ott élő kisebbségek jogait. Ezekről sok szó esett a magyar és ukrán sajtókban, az országok külügyminisztériumainak és kormányainak nyilatkozataiban. Jelen cikkben a 2014 óta ezen a területen bekövetkezett változások kerülnek bemutatásra 2022-ig. 2017 körül volt egy törés, és az egyébként reményteljesnek induló ukrán-magyar kapcsolatok azóta folyamatosan romlottak egészen a háború kitöréséig 2022-ben, ezt mutatja be a következő cikk.

Kulcsszavak: Magyarország, Ukrajna, Kárpátalja, kisebbségvédelem, nyelvtörvény, magyar – ukrán kapcsolatok

BEVEZETÉS

A magyar – ukrán kapcsolatok hosszú múltra tekintenek vissza. A két egymással szomszédos állam még Ukrajna függetlenné válása előtt is baráti viszonyt ápolt egymással. Magyarország részéről Ukrajna több szempontból is fontos: egyrészt földrajzi helyzetét tekintve, Ukrajna az európai kontinens második legnagyobb állama, másrészt fontos az élénk külkereskedelem, harmadrészt az itt élő magyar kisebbség helyzete régóta kiemelt terület a magyar nemzetpolitikában.[1]

Ukrajnának is fontos az, hogy Magyarországgal jó kapcsolatot ápoljon, hiszen nem csak szomszédok, hanem Magyarország tagja a NATO-nak és az Európai Uniónak. A legutóbbi népszámlálás szerint Ukrajnában 156 566 magyar nemzetiségű él, akik száma mára jelentősen lecsökkent[2], Magyarországon pedig 7000-nél is több ukrán, akiknek a ma a száma csak még tovább nő.[3] A javuló gazdasági kapcsolatok ellenére 2009 után a politikai kapcsolatok rossz irányba fordultak az erőszakos ukránosítás miatt. Azóta a két ország kapcsolata hullámzó pályán van. 2014-ben nem tett jót a kapcsolat ápolásának a Krím – félsziget és Kelet – Ukrajnával kapcsolatos elképzelései Oroszországnak.

A KEZDETEK

1991-ben Magyarország volt a harmadik ország, amely elismerte Ukrajnát, mint független állam, és ő volt az első állam, amellyel Ukrajna jegyzőkönyvet hozott létre a diplomáciai kapcsolatokról.[4] Magyarország és Ukrajna külügyminiszterei 1991. december 6-ánn írták alá a közös jószomszédságról és együttműködésről szóló szerződésüket[5]. Ekkor aláírásra került egy nyilatkozat is, amelyben az országban elő kisebbségek jogainak védelméről van szó, illetve tartozik ehhez egy Jegyzőkönyv is.[6] Ezen szerződés kedvező a nemzeti kisebbségek számára is, hiszen olyan elvekről van benne szó, amelyben például elfogadják, hogy a történelmileg az országok területén élő kisebbségeik számára elengedhetetlen az, hogy tiszteletben tartsák az egyetemes emberi jogokat, mert ez a „demokrácia lényegi tényezője”.[7]

Ha ez nem történik meg, akkor nem fejlődnek majd jól a baráti és együttműködési kapcsolataik. A Szerződő felek megállapodnak, hogy a továbbiakban a kapcsolatuk baráti, nem avatkoznak be egymás belügyeibe, a sorsuk feletti rendelkezéshez való jogukat tiszteletben tartják, vitáikat békésen rendezik, egymással szemben

nem alkalmazzák elsőként fegyveres erőiket, nem lesz területi követelésük, a nemzetközi jogi kötelezettségeket teljesítik. A szerződés kimondja, hogy amennyiben az egyiküket megtámadják, a másik fél nem fogja az agresszort támogatni, illetve elősegíti a békét, a közös határokon pedig titokban nem szállíthatnak semmilyen fegyvert. [8]

A 7. cikk szerint Magyarország támogatni fogja Ukrajna azon törekvéseit, hogy az EBEÉ folyamat tagja legyen, illetve segíteni fogja az európai intézményekhez való csatlakozási törekvéseiket.[9] Továbbá megállapodtak gazdasági, környezetvédelmi és kulturális kérdésekben is. A Nyilatkozat 10. pont kimondja, hogy az „oktatás minden szintjén" garantálniuk kell az anyanyelvi oktatást. A két fél esélyt ad arra, hogy a másik ország területén élő nemzetiségek a saját területükön működő felsőoktatási intézményeiben tanuljanak, felsőfokú tanulmányokban vegyenek részt, valamint az oktatás és a kultúra területén szakértőket cseréljenek.

Mindkét fél törekszik a kölcsönösség elvének betartására az oktatás minden szintjén, és elismeri, hogy állampolgárai a másik fél területén található oktatási intézményekbe járnak és tanulnak. [10] A 11. pontban aláírják, hogy megőrzik egymás történelmét, kultúráját és műemlékeiket.[11] Ezek mellett a szerződés autonómiát ígér, a nemzeti kisebbségek beleszólhatnak a lakóhelyükön való problémákba, részt vehetnek a közügyekben.[12]

A Szerződést 10 évre kötötték. Ennek lejárta után 5 éves időszakokra hosszabbodik mindaddig, amíg az egyik fél egy évvel a lejárat előtt nem értesíti a másikat arról, hogy fel szeretné bontani.[13]

A MAGYAR ÉS UKRÁN FÉL EGYMÁSHOZ VALÓ NYILATKOZATAI

Magyarország és Ukrajna kapcsolata a 2014 – 2022-ig felölelő időszakot nézve igencsak változatos. Ukrajna 2020-ig 10 konfliktust tart számon Magyarországgal, minden évben legalább egyet. [14] Az első egy állampolgársági konfliktus, amikor Orbán Viktor Magyarország miniszterelnöke parlamenti felszólalása közben követelte a kettős állampolgárságot és autonómiát a kárpátaljai magyaroknak.[15] A második az útlevél konfliktus, amikor Potápi Árpád államtitkár bejelentette, hogy 94 ezer kárpátaljai magyar kapott egyszerűsített eljárással magyar állampolgárságot.[16] A harmadik az állami tisztviselői konfliktus, mely az állami képviselők kettős állampolgárságának betiltása utáni törvény következtében történt.

A negyedik az autonómiáról szóló konfliktus, amiért Semjén Zsolt miniszter felszólalt a magyarlakta települések autonómiájáért Kárpátalján.[17] Az ötödik az oktatási konfliktus, amikor Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa elfogadja az oktatási törvényt, amely előírja, hogy a nemzeti kisebbségi iskolákban csak az 1-4. osztályban tanulhatnak anyanyelvükön.[18] A hatodik egy katonai konfliktus, mert Ukrajna Hadügyminisztériuma tudatja azt az akaratát, amelyben felújítaná a beregszászi katonaságot, ahová 1000 katonát terveznek telepíteni, ahol többségben magyarok élnek.[19] A hetedik a konzuli konfliktus. Ukrajna Külügyminisztériuma felszólítja a beregszászi konzult Ukrajna elhagyására. Ennek oka, hogy magyar útleveleket adott a beregszászi ukrán állampolgároknak. Erre válaszul a magyar fél is kiutasított egy konzult.[20] A nyolcadik a nyelvi konfliktus, mert az Ukrán Legfelsőbb Tanács újabb törvényt fogadott el, az ukrán, mint az állam hivatalos nyelve funkcionálásáról és annak életbe léptetéséről.[21] A kilencedik és tizedik pedig választási konfliktusok, amiért 2019-ben Szijjártó Péter[22], 2020-ban, pedig Potápi Árpád kampányol az ukrajnai magyar képviselők és pártok mellett a választásokon.[23]

Tehát 2014 Oroszország Ukrajna elleni agressziójáról szól. Navracsics Tibor, külgazdasági és külügyminiszter azt nyilatkozta, hogy Magyarország elítéli Oroszország Ukrajna elleni agresszióját, de elutasítja az Oroszország elleni szankciókat. Szerinte Ukrajnának csak úgy van esélye kilábalni a helyzetből, ha tiszteli az országában élő kisebbségek jogait, mert nyugtalanító az, hogy a nyelvtörvényt érvényteleníttették.[24] 2014-ben, amikor Orbán Viktor magyar miniszterelnök kijelenti, hogy Ukrajnában autonómiára és kettősállampolgárságra van szükségük az ott élő nemzeti kisebbségeknek[25], Jevhen Perebijnisz, az ukrán külügyminisztérium információpolitikai főosztályának igazgatója azt mondta egy kijevi tájékoztatón, hogy: „A magyar kormányfőnek a magyarok autonómiájáról és kettős állampolgárságról szóló, Ukrajna hatályos jogszabályainak ellentmondó kijelentéseit aggodalommal fogadjuk, mivel nem járulnak hozzá hazánk helyzetének deszkalációjához és stabilizálásához". Ekkor az ukrán külügyminisztérium arra szólította fel a magyar partnereket, hogy kiegyensúlyozottan közelítsenek olyan kényes kérdésekben, mint az etno-nemzeti politika.[26] Ezek alapján megfigyelhető, hogy már ez is egy olyan év, ahol már merültek fel ilyesfajta ellentétek az országok között.

Petro Porosenko elnökké kinevezése után Kijevben is azt hangoztatták, hogy Magyarországnak az az érdeke, hogy Ukrajna Európai Uniós tagállammá váljon, ezért kiállnak majd emellett az elkövetkezendőkben is.[27] A Magyar Külgazdasági és Külügyminisztérium nyilatkozatai és felszólalásai során mindig hangsúlyozza, hogy olyan Ukrajnát akar, akik megbecsülik, elismerik az országuk nemzeti kisebbségeit.[28] Petro Porosenko elnökké választása reményt adott arra, hogy a kisebbségek jogai biztosítva lesznek. Az akkori elnök, azt mondta, szabad lesz a nyelvhasználat, és az ott élő kisebbségek kulturális autonómiát kapnak. Navracsics Tibor, akkori külügyminiszter egy találkozón kérte, azt, hogy engedélyezzék a kettős állampolgárságot. Ez azóta sem történt meg.[29]

2015 – 2016 említésre méltó eseménye a V4 és Ukrajna közötti együttműködés mely akkor érte el a politikai csúcspontot, amikor a visegrádi államok az elsők között nyilatkoztak arról, hogy támogatják Ukrajna területi egységét és szuverenitását. 2016-ban Magyarország és a visegrádi államok támogatták a vízummentességi programot az Európai Unió és Ukrajna között.[30] Ezekben az években az sikeresek a kapcsolatok. 2016-ban Ukrajna európai integrációs törekvéseinek támogatása mellett, támogatója az Unióval tervezett szabadkereskedelmi megállapodás jóváhagyásának, és kiáll a vízummentesség mellett. Szijjártó Péter kiáll és szembe megy az Európai Unióval az ukrán vízummentesség kapcsán, azzal indokolva mindezt, hogy nekik az az érdekeltségük, hogy az Ukrán Állam erőteljes legyen, hisz egy meghatározó külkereskedelmi partnerük. Szerinte az EU-nak is szüksége van erre, mert ha nem tud szövetségeket kötni, nem fog megerősödni.[31]

2017-ben Ukrajna új kisebbségi törvényt fogadott el, melyre Magyarország válasza az volt, hogy amíg nem vonják vissza a kisebbségek jogait sértő oktatási törvényt, addig nem tudják támogatni az ország integrációs törekvéseit.[32] Szijjártó Péter Magyarország külgazdasági- és külügyminisztere azt nyilatkozta, Ukrajna új oktatási törvényének aláírása után, hogy Magyarország blokkolni fogja és meg fogja vétózni az Európai Unió minden olyan döntését, amely Ukrajnát az EU-hoz közelíti.[33] Liliya Hrynevych ukrán oktatási és tudományos miniszter válasza erre, hogy "rendkívül csalódott és meglepődött", hogy a magyar kollégák „nem akarják, hogy a magyar származású ukrán állampolgároknak európai kilátásai legyenek. „…Az új oktatási törvénnyel nem sértünk nemzetközi kötelezettségeket. Az a véleményem, hogy sok mítosz kering az új magyarországi oktatási törvénnyel kapcsolatban" – nyilatkozta a 112-

es ukrajnai tévécsatorna adásában.[34] Pavlo Klimkin az ügyről azt nyilatkozta, hogy az intézkedések nem a magyar kisebbségek ellen irányultak és a kettős állampolgárságot nem engedhetik meg az orosz agresszió miatt.[35] Ukrajna ezen azóta sem változtatott, hanem 2019-ben tovább módosította a törvényt, amely még inkább korlátozta a kisebbségek nyelvhasználatát, így Magyarország azon álláspontja, hogy blokkolja az Európai Unióba való belépést, illetve, NATO csatlakozását, 2022-ig nem változott.

2018 októberében, az ukrán külügyminisztérium persona non grata-nak nyilvánította a beregszászi magyar konzult, mivel az ukrán város területén ukrán állampolgároknak magyar útlevelet állított ki. Válaszul Budapest közölte, hogy kiutasítja az ukrán konzult. Pavlo Klimkin a problémával kapcsolatban a következőket mondta: „Úgy tűnik, valaki Ukrajnában és külföldön félrehallott engem. A beregszászi főkonzulátus botrányos videójában nem csupán az állampolgárság kiosztása a probléma, hanem az a felhívás, hogy ezt el kell rejteni Ukrajna elől. Van miről beszélni, és lépni fogunk!"[36] Szijjártó Péter magyar külügyminiszter szerint a videót az ukrajnai választási kampányban a magyarok elleni gyűlöletkeltésre használták fel. „A kettős állampolgárság általános gyakorlat az EU-ban, így az ukrán felháborodás azt mutatja, hogy Kijev nem gondolja komolyan az európai integrációt és a NATO-tagságot" – mondta.[37]

2020. október: Az ukrajnai helyhatósági választások során Szijjártó Péter magyar külügyminiszter egy bizonyos politikai erő támogatására szólította fel a kárpátaljai magyarokat, és kampányolt a beregszászi polgármester mellett.[38] Az ukrán külügyminisztérium "a belügyekbe való közvetlen beavatkozásnak" minősítette Szijjártó nyilatkozatát.[39] Bozsok Igor Valerjovics, a Klimkin lemondása utáni külügyi tárca vezetője, behívatta Íjgyártó Istvánt, aki 2018-tól magyar nagykövet Ukrajnában és Twitter oldalán nyilatkozta azt, hogy szerinte a magyar és ukrán kapcsolatok fejlesztésében előre és nem hátra tekintő megközelítés lenne szükséges. Szerintük Ukrajna mindent megtett a kapcsolatok javításáért és a magyar fél az, aki mégsem változtat a hangnemén.[40] A magyar fél egyik válasza erre Menczer Tamástól a magyar KKM tájékoztatásért és Magyarország nemzetközi megjelenítéséért felelős államtitkárától jött, aki azt nyilatkozta, hogy az ukrán vezetés adja vissza a nemzeti kisebbségek jogait ne pedig alaptalanul vádaskodjon.[41] A választás eredményei alapján a KMKSZ bejutott a Kárpátaljai

Megyei Tanácsba.[42] Ezek után magyarellenes cselekedetek sora következett. Az első, amit említenék, az Grezsa István, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és Kárpátalja együttműködésének fejlődéséért és a Kárpát-medencében lévő óvodák fejlesztési programjainak irányításáért felelős miniszter biztosának, a határátlépésének akadályozása. Az indok a választásokba való beleavatkozás volt.[43] A következő, az Ukrajna Nemzetbiztonsági Szolgálat házkutatásai azokban az intézetekben, amelyeknek Brenzovics Lászlóhoz, a KMKSZ elnökéhez közük van (az otthona, a Egán Ede Kárpátaljai Gazdaságfejlesztési Központ, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, a KMKSZ irodái Ungváron).

Ezt azzal indokolták, hogy azt szeretnék megtudni, hogy az alapítványok beleavatkoznak-e Ukrajna belügyeibe, sértik-e az ország szuverenitását. Ekkor, bár ezektől függetlenül, Orosz Ildikó, a beregszászi Főiskola elnöke feljelentette a Nemzetbiztonsági Szolgálatot, mert azok azt állították személye nem egyezik az ország törvényeivel, a főiskola tanítói mesterszakja miatt. Az ügyet a rektorasszony hivatalos dokumentumokkal tisztázni tudta.[44] Ezek után pedig még folytatódtak az ehhez hasonló események, amikor az ukrán sajtó megalázó cikkeket közölt a kárpátaljai magyar vezetőkről. Ilyen volt, Bocskor Andrea, Európai Parlamenti képviselő, Darcsi Karolina KMKSZ kommunikációs titkár, vagy amikor Kárpátalján lévő magyar konzulátusok fenyegető üzeneteket kaptak amiért Szürtén a választás után megszólalt a magyar himnusz. Ez bejelentése került az Nemzetbiztonsági Szolgálatnál is.

Ezekre reagált Dmitro Kuleba, Ukrajna külügyminisztere, aki 2020. márciusában lépett hivatalába. Szerinte az eseményekről szóló vádak megalapozatlanok, illetve azt javasolta Magyarország ne tegyen olyan kijelentéseket, amelyek feszültséget keltenek. Majd decemberben kijelentette, hogy Magyarország Ukrajna fontos szomszédja, EU- és NATO-tag, ezért nem akar politikai küzdelmet, de a magyar fél tisztelje a törvényeiket. Szerinte a konfliktusok azért képződnek, mert mindkét országban nagyok a történelem eseményei okozta sebek, ez vezet az érdekkülönbségekhez.[45]

2022 óta pedig Ukrajna háborúban áll Oroszországgal[46], így nyilatkozataikban még inkább nem finomkodnak az eseménnyel kapcsolatban. Például, 2022 márciusában Nepop Ljubov ukrán nagykövet egy konferencián kritizálta a magyar kormányt, amiért az ebben helyzetben a rezsicsökkentéssel foglalkozik. Szerinte nincs joguk azoknak március 15-én a saját országuk nemzeti ünnepét ünnepelni, akiknek fontosabb a rezsicsökkentés, mint a szabadság. Ez

olyan hatással volt az ukrán emberekre, hogy azóta párhuzamot vonnak az 1848-49-es forradalom és szabadságharc között, így szerintük ezért kellene Magyarországnak nem csak humanitárius segélyeket nyújtani. Nepop Ljubov, ez után megköszönte az ország addigi segítségnyújtását.[47] Ahogyan Viktor Mikita Kárpátalja kormányzója is mindig megköszöni a segítséget, amit Magyarország nyújt a háborút sújtottaknak.[48,49]

A NYELVTÖRVÉNY

2012-ben szavazta meg a parlament a nyelvtörvényként emlegetett „Az Ukrán Állam törvénye a nyelvi politikáról" határozatot.[50] Ez a határozat már nem a kisebbségi nyelvekre vonatkozik, hanem az anyanyelven beszélők jogairól rendelkezik. Ez egy fontos eltérés, mert az országban élő társadalomnak sokszor nem egyezik az anyanyelve és a nemzetisége. A törvény egyik pozitív változásának mondhatjuk, hogy a kisebbségi nyelveket beszélők alsó határát 40%-kal csökkentették az előző 50%-ról, így 10% is elég volt ahhoz, hogy a kisebbségi vagy regionális nyelv hivatalos nyelvként legyen számontartható.

A nyelvek, amelyek ezt a szintet elérték és így eleget tettek a feltételeknek, hogy hivatalos kisebbségi vagy regionális nyelvként működhessenek a következők lettek: orosz, szlovák, román, lengyel, magyar, krími tatár, krimcsak, moldáv, gagauz, örmény, görög, ruszin, jiddis, karaim, roma. Ukrajna kettéoszlott, ha azt nézzük hol milyen nyelven beszélnek, mert keleten inkább az orosz nyelv elterjedtebbnek számít, a nyugati oldalon pedig az ukrán az amelyiknek használata tölti be az uralkodó szerepet. Ezért is próbálták a törvényt már máskor is alkotmányellenesnek minősíteni.[51]

Ukrajna Alkotmánybírósága 2013-ban elutasította a beadványt. 2014-ben a második Majdan eseményei után a parlamentben a radikális többség első intézkedése volt február 23-án egy törvény jóváhagyása a nyelvtörvény érvényességen kívüli helyezéséről. Olekszandr Turcsinov, a Verhovna Rada házelnöke, nem írta alá az indítványt, azért, mert más államok és ukrán értelmiségeiek is ellenezték azt az akkori események fényében. Az orosz és ukrán nyelvek egymást háttérbe szorításával foglalkozó nyelvproblémák egyre erősebben kerültek be a nemzettudatba. A nyelvi jogszabályokat előszeretettel használták politikai munícióként Ukrajnában. A politikai pártok kampányának organikus részévé is vált. Ez

egy hatásos figyelemelterelési eszköznek bizonyult, a társadalmilag és gazdaságilag fontosnak számító gondokat javítani nem tudó kormány számára.[52] Ezért mondhatták azt, hogy a fegyveres konfliktus kitörésének oka a nyelvtörvény. (a Krím leválása és Donbász megye történései.[53]) Ez jó ürügyként szolgált minderre.[54] Ezen események szolgáltak körülményként ahhoz, hogy megvitassák Ukrajna oktatásügyének megújítását.

Az új oktatási törvényt 2016. október 6-án egyből ratifikálta a parlament. 11 hónap múlva az utolsó szavazáson a képviselők zöme „igennel" voksolt, így megszavazásra került a kérdés. Mivel ez az oktatási törvény nem garantálja a kisebbségek anyanyelven való tanulását, így hiába a több nemzetközi tiltakozás, nem volt lehetősége annak, hogy a törvény ne kerüljön aláírásra. Petro Porosenko elnök több nemzetközi tiltakozás ellenére 2017. szeptember 25-én aláírta a törvényt, amely szeptember 28-án érvénybe lépett.[55] A Parlament által elfogadott új oktatási törvény keretet biztosít a közoktatás strukturális reformjához. Az új struktúra 2018. szeptember 1-jétől három szintből áll: általános iskola (1-4. osztály), általános középiskola (5-9. osztály), és egy harmadik osztály, amelynek két útja van: vagy a szakképzés folytatása, vagy a 10-12. osztályban érettségit adó líceum. A törvény különbséget tesz a nemzeti kisebbségek és az őslakos népek között is. Az őshonos népeknek az óvodai oktatástól a középiskolai szintekig biztosított az anyanyelvi oktatáshoz való jog, míg a nemzeti kisebbségeknek csak az óvodai oktatástól az általános iskolai szintekig biztosított ez a jog.

A jogszabályt Velencei Bizottság is tanulmányozta, különösen a 7. cikkelyét és a Záró és átmeneti intézkedések 3. cikkelyében lévő 18. paragrafust, amelyek az oktatás nyelvére vonatkoznak és konklúziókat vont le belőle, illetve ajánlásokat is tett. A Velencei Bizottság szerint, Ukrajna függetlenségének elnyerése óta a nyelvi kérdés komoly kihívást jelent, különösen az ország jelenlegi helyzetében. Az oktatási rendszer átfogó reformjának bevezetése Ukrajnában összességében kedvező fogadtatásra talált, azonban az új oktatási törvény mind belföldön, mind nemzetközi szinten erős kritikákat és tiltakozásokat váltott ki a 7. cikk miatt, amely csökkenti a kisebbségi nyelveken történő oktatás körét, különösen a középfokú oktatásban. Ez a kritika több okból is jogosnak tűnik. A cikk abban a formában, ahogyan jóváhagyták, abszolút eltér a programtervtől, amelyről előzetesen az ottélőkkel konzultáltak. Továbbá a 7. cikk értelmében az ukrajnai nemzeti kisebbségek nyelvi jogainak védel-

mének pontos szintje továbbra sem világos. A 7. cikk jelentős kétértelműségeket tartalmaz, és úgy tűnik, hogy nem nyújtja az ország minden jogi kötelességének alkalmazásához szükséges iránymutatást egy kerettörvényhez. A Bizottság értékeli az Ukrán Állam hajlandóságát, hogy élnének a 7. cikk (4) bekezdésében biztosított lehetőségekkel, hogy biztosítsák az Európai Unió hivatalos nyelvein történő oktatás megfelelő szintjét az érintett kisebbségek számára. A 7. cikk (4) bekezdése azonban nem nyújt megoldást az olyan nyelvek nem tartoznak az Unió nyelvei közé, különösen az oroszra, mely nyelvet a legtöbben használják az ukrán mellett. E nyelvek kis mértékben optimális elbánása nehezen indokolható, és ezért diszkriminációs kérdéseket vet fel. A legjobb az lenne, ha módosítanák a 7. cikkelyt. és e rendelkezés helyébe egy kiegyensúlyozottabb és világosabban megfogalmazott rendelkezés lépne. A Velencei Bizottság azt tanácsolja, hogy ezentúl is biztosítsák a kisebbségi nyelvek oktatásának megfelelő arányát az alap- és középfokú oktatásban, a hivatalos nyelv tanítása mellett; javítsák az állami nyelvoktatás minőségét; módosítsák az oktatási törvény vonatkozó átmeneti rendelkezéseit, hogy az elérhetőnél több idő legyen az átalakításra; a keretegyezmény 13. cikkével összhangban mentesítsék a magániskolákat az új nyelvi követelmények alól; és új párbeszédet kezdjenek a képviselőkkel, és olyanokkal akik érdekeltek az oktatási nyelvben. A Bizottság és az ET Demokrácia Főigazgatósága (DG II Democracy) továbbra is az ukrán hatóságok rendelkezésére áll, ha bármilyen segítségre van szükségük e tekintetben.[56]

Ezt követően a 2019-es rendelet elfogadása előtt sem volt tényleges megbeszélés a társadalommal. A nemzeti kisebbségeknek a képviselőikkel nem konzultáltak a jogszabályban leírtaktól, pedig Ukrajna azzal, hogy elfogadta a Keretezegyezményt vállalta azt, hogy ezt megteszi. Mivel a törvény kifejezetten a kisebbségi nyelveket használókat fedi le, így elengedhetetlen lett volna egy értekezletet tartani.[57]

Mindezek ellenére Ukrajnában a hatalmon lévő politikai elit, öncélúan felhasználta a nyelvkérdést a belpolitikája érdekében, súlyosbítva a nyelvkérdésben lappangó konfrontációt, hogy mozgósítsa választóit. Teszik mindezt úgy, hogy a nemzetközi kötelezettségeket vállalták, hogy eleget tegyenek az Európai Uniós csatlakozás feltételeinek, úgy, hogy engedélyezik azt, hogy a kisebbségek használhassák saját nyelvüket.[58]

KÖVETKEZTETÉS

Ukrajna függetlenné válása után a nehéz politikai és gazdasági helyzet nyelvi konfliktusokat idézett elő. Ezek a konfliktusok máig sem csitultak el. Még erőteljesebb lesz a konfliktus attól, hogy Ukrajna nyelvpolitikája az államnyelv megerősítését tűzte ki célul úgy, hogy nem veszi figyelembe a kisebbségek nyelveit.

Az országok közötti konfrontáció tetőpontja 2017-2018-ban volt, de Zelenszkij alatt sem javultak jelentősen a kapcsolatok – Ukrajna többször megtiltotta a magyar politikusok belépését, 2021-ben pedig Magyarország megegyezett Oroszországgal, hogy Ukrajnát megkerülve szállít gázt.

2022-ben az Ukrajna elleni teljes körű orosz támadás kezdete óta rendszeres konfliktusok vannak Budapest és Kijev között, amiért Magyarország akadályozta az orosz energiaszektor elleni szankciókat. Zelenszkij elnök és más magas rangú ukrán tisztviselők bírálják ezt az álláspontot, így a valaha volt jó kapcsolat azóta csak romlik tovább.

Mire lehet számítani a jövőben? Magyarország álláspontja csak abban az esetben változna, ha Ukrajna módosítaná a kisebbségekkel kapcsolatos törvényét. Az események azt mutatják, hogy az európai országok nem támasztanak kisebbségvédelmi feltételeket Ukrajna felé a támogatásukért cserébe tehát nincs bizonyíték arra, hogy Magyarország részéről egy erőteljesen ukrán barát magatartás rábízhatja a kijevi vezetést a korábbi jogszabályok felülvizsgálatára. Annyi biztos, hogy a következmények sok mindentől függenek, kiszámíthatatlanok a jelenlegi helyzetben. Nem lehet tudni mi lesz a háború kimenetele és a viszony alakulása ettől függ. Akármi lesz, ez nem fenntartható állapot, viszont a régi politikához sem lehet visszatérni, de jóslatokba nem célszerű bocsátkozni, mert stabilabb megállapításokat inkább csak a múltbéli eseményekről tudunk tenni.

---

[1] Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, Nemzetpolitikai Államtitkárság (2019*): Magyar nemzetpolitika. A nemzetpolitikai stratégia kerete*. Online: https://bgazrt.hu/wp-content/uploads/2019/03/02-Magyar-Nemzetpolitika-A-nemzetpolitikai-strat%C3%A9gia-kerete-2.pdf

[2] CSERNICSKÓ István - MELNYIK Svitlana (2007): *Az ukrajnai kisebbségek és a nyelvi oktatás*. In: Magyarok a Tisza-forrás környékén. Ungvár: PoliPrint. 121-122. Online: http://real.mtak.hu/24988/7/ukrajnai_kisebbsegek_es_a_nyelvi_oktatas.pdf

[3] Ukrajna Magyarországi Nagykövetsége (2012) Online: https://hungary.mfa.gov.ua/hu/nagykovetseg

[4] Ukrajna Magyarországi Nagykövetsége (2012), *Diplomáciai kapcsolatok kialakulása Magyarországgal*. 2012. augusztus 22. Online: https://hungary.mfa.gov.ua/hu/nagykovetseg/279-z-istoriji-posolystva-ukrajini-v-ugorshhini

[5] 1995. évi XLV. törvény
a Magyar Köztársaság és Ukrajna között a jószomszédság és az együttműködés alapjairól Kijevben, az 1991. évi december hó 6. napján aláírt Szerződés kihirdetéséről. Online: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500045.tv
[6] JESZENSZKY Géza (2019): *Az 1991-es magyar–ukrán alapszerződés jelentősége.* In FEDINEC Csilla (szerk.) »KIJEVI CSIRKE«: *(Geo)politika a mai Ukrajnában.* MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest: Kalligram, 48. Online: http://real.mtak.hu/92951/1/Kijevicsirke_FedinecCsillaszerk_BOOK_final.pdf)
[7] NYILATKOZAT: a Magyar Köztársaság és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén. Online: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500045.TV
[8] SZERZŐDÉS: a jószomszédság és az együttműködés alapjairól a Magyar Köztársaság és Ukrajna között, 1-2., 5. cikk. Online: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500045.TV
[9] SZERZŐDÉS: a jószomszédság és az együttműködés alapjairól a Magyar Köztársaság és Ukrajna között, 7. cikk. Online: (https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500045.TV
[10] NYILATKOZAT: a Magyar Köztársaság és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén, 10. pont. Online: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500045.TV
[11] NYILATKOZAT: a Magyar Köztársaság és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén, 11. pont. Online: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500045.TV
[12] NYILATKOZAT: a Magyar Köztársaság és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén, 5. pont. Online: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500045.TV
[13] SZERZŐDÉS: a jószomszédság és az együttműködés alapjairól a Magyar Köztársaság és Ukrajna között, 22. cikk. Online: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500045.TV
[14] Украина-Венгрия: какие конфликты возникали между государствами в 2014-2020 годах (2020). *Slovoidilo.ua*, 2020. október 29. Online: https://ru.slovoidilo.ua/2020/10/29/infografika/politika/ukraina-vengriya-kakie-konflikty-voznikali-gosudarstvami-2014-2020-godax
[15] Simítják Orbán mondatait (2014). *Index.hu*, 2014. május 14. Online: https://index.hu/kulfold/2014/05/14/kisimitjak_orban_mondatait/
[16] MTI (2015): „Kijev hajtóvadászatba kezdett a magyar állampolgárok után?". *Atv.hu,* 2015. március 11. Online: https://www.atv.hu/kulfold/20150311/kijev-hajtovadaszatba-kezdett-a-magyar-allampolgarok-utan
[17] MTI (2017a): „A külhoni magyarság megmaradása attól függ, sikerül-e előrelépni az autonómia területén". *Kormany.hu,* 2017. március 20. Online: https://2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok-helyettes/hirek/a-kulhoni-magyarsag-megmaradasa-attol-fugg-sikerul-e-elorelepni-az-autonomia-teruleten
[18] MTI (2017b): „Ukrán oktatási törvény - Szijjártó: Kijevnek eleget kell tennie nemzetközi kötelezettségeinek". *MTI Archívum*, 2017. november 24. Online: https://archiv1988tol.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1
[19] MTI (2018): „Katonák Beregszászra telepítéséről tárgyalt az ukrán védelmi miniszter Kárpátalján". Origo.hu, 2018. augusztus 4. Online: https://www.origo.hu/nagyvilag/2018/08/beregszaszra-telepethetnek-ukran-katonakat
[20] Tóth Richárd (2018): „Ukrán konfliktus: Szijjártóék is kiutasítanak egy konzult" *Hvg.hu*, 2018. október 4. Online: https://hvg.hu/itthon/20181004_Magyarorszag_is_kiutasit_egy_ukran_konzult
[21] MTI (2019): „Elfogadhatatlan az ukrán nyelvtörvény, Porosenko szellemiségét idézi". *Kormány.hu.* 2019. április 26. Online: https://2015-2019.kormany.hu/hu/kulgazdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/elfogadhatatlan-az-ukran-nyelvtorveny-porosenko-szellemiseget-idezi
[22] Nyilas Gergely (2019): „Szijjártó látogatása borzolta az ukrán vezetést a választási hajrában". *Index.hu*, 2019. július 21. Online: https://index.hu/kulfold/2019/07/21/ukrajna_parlamenti_valasztas_elozetes_zelenszkij_karpatalja/
[23] Nemes János (2020): „Az ukránok szerint Budapest beavatkozik az ország belügyeibe". *24.hu,* 2020. október 20. Online: https://24.hu/kulfold/2020/10/20/ukrajna-valasztas-magyarorszag-beavatkozas-potapi-arpad/
[24] MTI (2014a): „Navracsics lefordította a Die Weltnek, mi jár Orbán fejében". *Hvg.hu*, 2014. szeptember 5. Online: https://hvg.hu/itthon/20140905_Navracsics_leforditotta_a_Die_Weltnek_mi

[25] Kárpátalja: autonómia. Orbán Viktor nyilatkozata (2014). *Karpatalja.blog.hu*, 2014. május 18. Online: https://karpatalja.blog.hu/2014/05/18/karpatalja_autonomia_orban_viktor_nyilatkozata

[26] Київ відреагував на заяву Угорщини про автономію на Закарпатті (2014). *Volynews.com*, 2014. május 13. Online: https://www.volynnews.com/news/policy/kyyiv-vidreahuvav-na-zaiavu-uhorshchyny-pro-avtonomiiu-na-zakarpatti-/?fbclid=IwAR2-iS3BCCjNzpQJhtAr-FrBxSlL0R3UsjWPCl99nkGpY9mCEWpNGiZqwAUI#comments

[27] MTI (2014b): „Az új ukrán elnökkel tárgyalt Orbán Viktor Kijevben". *Karpataljalap.net*, 2014. június 7. Online: https://karpataljalap.net/2014/06/08/az-uj-ukran-elnokkel-targyalt-orban-viktor-kijevben

[28] MTI (2014c): „Az Európa-politika két eszköze a szövetségkötés és a konfliktusok felvállalása". *Kormany.hu,* 2014. június 4. Online: https://2015-2019.kormany.hu/hu/kulgazdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/az-europa-politika-ket-eszkoze-a-szovetsegkotes-es-a-konfliktusok-felvallalasa-

[29] MTI (2014d): „Az új ukrán elnökkel tárgyalt Orbán Viktor Kijevben". *Karpataljalap.net*, 2014. június 7. Online: https://karpataljalap.net/2014/06/08/az-uj-ukran-elnokkel-targyalt-orban-viktor-kijevben

[30] Külgazdasági és Külügyminisztérium (2016): V4-támogatás Ukrajnának. *Kormany.hu,* 2016. április 12. Online: https://2015-2019.kormany.hu/hu/kulgazdasagi-es-kulugyminiszterium/biztonsagpolitikai-es-nemzetkozi-egyuttmukodesert-felelos-allamtitkar/hirek/kiemelt-figyelemmel-kell-tamogatniuk-a-kormanyoknak-a-kis-es-kozepvallalkozasokat

[31] MTI (2016): „Szijjártó Péter: elfogadhatatlan Ukrajna uniós vízummentességének késleltetése". Hirado.hu, 2016. október 28. (https://hirado.hu/2016/10/28/szijjarto-peter-elfogadhatatlan-ukrajna-unios-vizummentessegenek-kesleltetese/)

[32] MTI (2017b): „Ukrán oktatási törvény - Szijjártó: Kijevnek eleget kell tennie nemzetközi kötelezettségeinek". *MTI Archívum*, 2017. november 24. Online: https://archiv1988tol.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1

[33] MTI (2017c): „Ukrán oktatási törvény - Szijjártó: Ukrajnának ez fájni fog". *MTI Archívum*, 2017. szeptember 26. Online: https://archiv1988tol.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1

[34] Угорщина обіцяє блокувати зближення України з ЄС через закон про освіту – заява (2017). *Polukr.net,* 2017. szeptember 6. Online: http://www.polukr.net/uk/blog/2017/09/ugorshhina-obicyaye-blokuvati-zblizhennya-ukrayini-z-yes-cherez-zakon-pro-osvitu-za-yava/?fbclid=IwAR1_m_pBdkrXdHC5NSYhejE2bMaOBfiRZYMpeHXlb0gYJcpLE-VEUYkTKIYs

[35] MTI (2017d): „Szijjártó Kijevben: Határozott elvárásunk Ukrajnával szemben a magyar kisebbség jogainak szavatolása". *Karpataljalap.net*, 2017.április 11. Online: https://karpataljalap.net/2017/04/11/szijjarto-kijevben-hatarozott-elvarasunk-ukrajnaval-szemben-magyar-kisebbseg-jogainak

[36] Sofia Milevskaja: "Úgy tűnik, hogy valaki félreértette": Klimkin a Magyarországgal kapcsolatos útlevélbotrány fő problémáját nevezte meg. Znaj.ua, 2018. szeptember 21. (https://znaj.ua/ru/politics/174975-zdayetsya-dehto-nedochuv-klimkin-nazvav-golovnu-problemu-pasportnogo-skandalu-z-ugorshchinoyu)

[37] Georgij Erman: „Miért utasították ki a magyar konzult Ukrajnából: a konfliktus története". BBC News Ukrajna, 2018. október 4. https://www.bbc.com/ukrainian/features-45720660

[38] Spirk József: „A kijevi külügy szerint Szijjártó Péter beavatkozott az ukrajnai választásba". 24.hu, 2020. október 25. (https://24.hu/kulfold/2020/10/25/a-kijevi-kulugy-szerint-szijjarto-peter-beavatkozott-az-ukrajnai-valasztasba/)

[39] Olekszandr Lashchenko: „Ukrajna-Magyarország konfliktus: Orbán csapdája vagy Kijev hálátlansága?" РадіоСвобода, 2021. január 19. (https://www.radiosvoboda.org/a/ukraine-hungary-orban/31051620.html)

[40]G.M. (2019): „Újabb magyar-ukrán diplomáciai csörte". *Nepszava.hu,* 2019. július 05. Online: https://nepszava.hu/3042133_ujabb-magyar-ukran-diplomaciai-csorte

[41] Márkos Imre Örs, MTI: Külügyminisztérium: „Az ukrán vezetők ne vádolják alaptalanul Magyarországot". Origó, 2017. július 17. (https://www.origo.hu/nagyvilag/20190717-az-ukran-vezetok-ne-vadoljak-alaptalanul-magyarorszagot.html)

[42] Kárpátalja.net: „Megvannak a megyei és járási tanácsi választási eredmények", 2020. november 10., 1023. szám (https://karpataljalap.net/2020/11/10/megvannak-megyei-es-jarasi-tanacsi-valasztasi-eredmenyek)

[43] Csatári Flóra Dóra: „Bűncselekmény gyanúja miatt nem engedtek be Ukrajnába egy magyar miniszteri biztost". Telex, 2020. november 24. (https://telex.hu/kulfold/2020/11/24/buncselekmeny-gyanuja-miatt-nem-engedtek-be-ukrajnaba-grezsa-istvan-miniszteri-biztost)
[44] Pallagi Marianna: „Szeretnénk jogállamban élni" – Orosz Ildikó feljelentette az Ukrán Biztonsági Szolgálatot". II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola honlapja, 2020 (https://kmf.uz.ua/hu/hirek/szeretnenk-jogallamban-elni-orosz-ildiko-feljelentette-az-ukran-biztonsagi-szolgalatot/#)
[45] Varga Csilla: „Magyar-ukrán konfliktus – enyhülés a nagypolitikában, ellenségeskedés a gyakorlatban". Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Európa Stratégia Kutatóintézet, 2020. december 10. https://eustrat.uni-nke.hu/hirek/2020/12/10/magyar-ukran-konfliktus-enyhules-a-nagypolitikaban-ellensegeskedes-a-gyakorlatban)
[46] Rada Péter, 2023. Ukrajna és a világrend. MKI Elemzés, KE-2023/24. URL: https://kki.hu/wp-content/uploads/2019/05/KE_2023_24_UA_Ukrajna_es_vilagrend_Rada.pdf
[47] Hercsel Adél: „Ukrajna magyarországi nagykövete: Stratégiai nyugalmatok csak a sírban lesz". Index, 2022. március 4. (https://mandiner.hu/cikk/20220304_ukrajna_stratagiai_nyugalom_nagykovet)
[48] MH/MTI: „Magyarország szerepet vállal a humanitárius katasztrófa enyhítésében". Magyar Hírlap, 2022. február 27.
(https://www.magyarhirlap.hu/kulfold/20220227-magyarorszag-szerepet-vallal-a-humanitarius-katasztrofa-enyhiteseben)
[49] Origo: „Kárpátaljai kormányzó: Fejezzék be Magyarország lejáratását!". 2023. március 3. (https://www.origo.hu/nagyvilag/20220303-karpataljai-kormanyzo-fejezzek-be-magyarorszag-lejaratasat.html)
[50] Закон України «Про засади державної мовної політики» Online: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text
[51] Csernicskó István – Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita – Máté Réka – Tóth-Orosz Enikő (2020). Tévút az ukrán nyelvpolitikában Ukrajna törvénye „Az ukrán, mint államnyelv működésének biztosításáról" (elemző áttekintés). Törökbálint: Termini Egyesület, 12 o. (http://real.mtak.hu/114044/1/Tevut_az_ukran_nyelvpolitikaban.pdf)
[52] Fedinec Csilla – Csernicskó István (2017): „A 2017-es ukrajnai oktatási kerettörvény a szöveg keletkezéstörténete és tartalma" REGIO 25. évf. 3. szám 278-300, 285. o (http://real.mtak.hu/65748/1/184_303_2_PB_u.pdf)
[53] Csernicskó István – Fedinec Csilla (2015): Nyelvpolitika Ukrajnában, 2015. március. Magyar Nyelvőr, 2. 145–156. (https://dspace.kmf.uz.ua/jspui/bitstream/123456789/1578/1/Csernicsko_I_Fedinec_Cs_Nyelvpolitika_Ukrajnaban_2015.pdf)
[54] Csernicskó István – Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita – Máté Réka – Tóth-Orosz Enikő (2020). Tévút az ukrán nyelvpolitikában Ukrajna törvénye „Az ukrán, mint államnyelv működésének biztosításáról" (elemző áttekintés). Törökbálint: Termini Egyesület, 12 o. (http://real.mtak.hu/114044/1/Tevut_az_ukran_nyelvpolitikaban.pdf)
[55] «Проект Закону про освіту» (http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58639)
[56] Magyarország Nagykövetsége Kijev: „A Velencei Bizottaág következtetései és ajánlásai az ukrán oktatási törvénnyel kapcsolatban" (https://kijev.mfa.gov.hu/news/velencei-bizottsag-szakvelemenye-az-ukran-oktatasi-toerveny-kapcsan)
[57] Csernicskó István – Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita – Máté Réka – Tóth-Orosz Enikő (2020). Tévút az ukrán nyelvpolitikában Ukrajna törvénye „Az ukrán, mint államnyelv működésének biztosításáról" (elemző áttekintés). Törökbálint: Termini Egyesület 43.o (http://real.mtak.hu/114044/1/Tevut_az_ukran_nyelvpolitikaban.pdf)
[58] Csernicskó István – Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita – Máté Réka – Tóth-Orosz Enikő (2020). Tévút az ukrán nyelvpolitikában Ukrajna törvénye „Az ukrán, mint államnyelv működésének biztosításáról" (elemző áttekintés). Törökbálint: Termini Egyesület 92.o (http://real.mtak.hu/114044/1/Tevut_az_ukran_nyelvpolitikaban.pdf)

***